

Göteborgs universitet
Institutionen för journalistik och masskommunikation (JMG)
Medie- och kommunikationsvetenskap

Global arbetsmarknad eller individuellt arbetsliv i läroböcker?

En undersökning av innehåll i läroböcker
för samhällskunskap på gymnasiet.

Per Peterson, Fredrik Lindell
Interdisciplinärt examensarbete i
medie- och kommunikationsvetenskap
Vårterminen 2009
Handledare: Britt Börjesson

Executive summary

Vi har genomfört den här undersökningen på uppdrag av fackföreningen Unionen i syfte att ta reda på hur arbetsmarknad och arbetsliv framställs i gymnasiets läroböcker i samhällskunskap. Undersökningen är genomförd som ett grundläggande arbete då Unionen ser ett ökat problem med skolungdomar som efter sommarens arbete hamnar i konflikt med arbetsgivare. Likaså ser Unionen att deras kontakt med gymnasieskolan saknas. Unionen vet inte hur undervisningen om arbetsliv och arbetsmarknad fungerar i skolan.

Syftet med undersökningen är att ta reda på innehållet i läroböcker, som ett grundläggande arbete för vidare kontakt med gymnasieskolan. Frågorna som skall besvaras är kort och gott, dels mängden av ämnet arbetsliv och arbetsmarknad i läroböcker, dels hur detta ämne framställs i nämnda läroböcker.

Vi har valt att genomföra en kvantitativ innehållsanalys med avseende på antalet sidor av ämne i läroböckerna och en kvantitativ analys av förekomst eller icke förekomst av en rad olika begrepp. Vi har i förekomstundersökningen letat efter begrepp som vi kan placera in i de tre perspektiven lokalt, samhälleligt och globalt. Vidare har vi genomfört en kvalitativ ECA-analys där vi letat efter tilltal och ton i texterna, pedagogiska grepp, och om texten är nära eller långt från sina tänkta läsare, eleven. Vi har på samma sätt som i förekomstundersökningen ställt våra frågor till texten utifrån samma tre perspektiv lokalt, samhälleligt och globalt. Sociala teorier har varit vår teoribas där vi försökt att förklara läroböckerna utifrån hur människan skapar mening.

Vårt huvudresultat är att arbetsliv och arbetsmarknad tar en liten plats i vårt undersökta material. När sidantalet ökar i böckerna ligger ämnet kvar på samma antal sidor oavsett antalet sidor i böckerna. Vidare tar böckerna till största delen ett samhälleligt perspektiv på arbetsmarknad där begrepp viktiga för samhällsapparaten förklaras. Det lokala och eleven nära perspektivet får stå tillbaka likaså de rent praktiska kunskaperna som behövs på arbetsmarknaden. Det globala perspektivet på arbetsmarknaden finns med, men är inte synligt eller lättåtkomligt i vårt material. En elev får leta på flera olika ställen för att bilda sig en uppfattning om arbetsliv i, exempelvis EU. Det är lättare att få kunskap om Schengenavtalet som förhindrar icke EU-medborgare att arbeta i EU, än att ta reda på hur man som EU-medborgare praktiskt går tillväga om man vill arbeta i ett annat EU-land. Vårt resultat visar att svenska läroböcker går tvärtemot de sociala teorier som säger att det nära och lokala samt det globala och internationella ökar i betydelse på bekostnad av det mellanliggande. Det är det mellanliggande samhällsperspektivet som tar mest plats. Vår undersökning visar också att de böckerna med färskast utgivningsdatum har ett annorlunda upplägg och mer främjar elevens praktiska förmågor. Det lokala perspektivet är starkare i dessa böcker, men problemet på det internationella planet mer eller mindre kvarstår.

Abstract

Titel:	Global arbetsmarknad eller individuellt arbetsliv. En undersökning av innehåll i läroböcker för samhällskunskap på gymnasiet.
Författare:	Per Peterson och Fredrik Lindell.
Uppdragsgivare:	Fackföreningen Unionen.
Kurs:	Examensarbete i Medie- och kommunikationsvetenskap vid institutionen för journalistik och mass-Kommunikation, Göteborgs universitet.
Termin:	Vårterminen 2009.
Handledare:	Britt Börjesson
Sidantal:	48 inklusive bilagor
Syfte:	Syfte med undersökningen är att skapa en grundläggande kunskap om innehållet i läroböcker med avseende på arbetsmarknadsrelaterade ämnen.
Metod:	Kvantitativ och kvalitativ innehållsanalys
Material:	Gymnasieskolans läroböcker i samhällskunskap från samtliga svenska läromedelsförlag. Böckerna är skrivna för gymnasieskolans samhällskunskapskurser A,B och C.
Huvudresultat:	Ämnet arbetsliv och arbetsmarknad tar en liten plats i gymnasiets läroböcker för samhällskunskap. När sidantalet ökar i böckerna ökar inte antalet sidor som behandlar ämnet. Vårt resultat visar att att läroböckerna i samhällskunskap går tvärtemot sociala teorier som säger att det nära och lokala samt det globala och internationella ökar i betydelse på bekostnad av det samhälleliga och mellanliggande. Det är det mellanliggande samhällsperspektivet som tar mest plats och syns mest i våra undersökta läroböcker. Det lokala och eleven nära perspektivet får stå tillbaka, likaså de rent praktiska kunskaperna som behövs på arbetsmarknaden.

Innehållsförteckning.

<i>Det nya fackförbundet</i>	6
<i>Uppdragets bakgrund</i>	6
Problemet ur olika synvinklar	6
<i>Skolorna</i>	6
<i>Unionen</i>	7
<i>Kommunikation</i>	7
<i>Läromedel</i>	8
<i>Arbetslivet i läroböcker i en historisk tillbakablick</i>	9
<i>Begreppen arbetsliv och arbetsmarknad.</i>	12
<i>Giddens, moderniteten, och struktureringsteorin</i>	12
<i>Reflexiv kommunikation</i>	15
Syfte och frågeställning	16
Metod	17
<i>Urval</i>	17
<i>Kvantitativ innehållsanalys</i>	18
<i>Begreppslista</i>	19
<i>Kvalitativ innehållsanalys</i>	19
<i>Analys av sidantal</i>	21
<i>Förekommer begreppen?</i>	22
<i>Analys ur ett individperspektiv</i>	25
<i>Analys ur ett svenskt samhällsperspektiv</i>	29
<i>Analys ur ett globalt och internationellt perspektiv</i>	34
<i>Analys ur ett pedagogiskt perspektiv</i>	35
<i>Resultat av våra undersökningar – en kort rekapitulering</i>	37
Slutsatser och rekommendationer	38
<i>Slutsatser</i>	38
<i>Rekommendationer</i>	40
Referenser och undersökningsmaterial	42
<i>Undersökningsmaterial</i>	42
<i>Tryckta referenser</i>	43
<i>Icke tryckta referenser</i>	44

Allmänna variabler och andelar av	45
Förekomst av begrepp med stor individuell betydelse	45
Förekomst av begrepp med stor nationell betydelse	46
Förekomst av begrepp med internationell betydelse	47
Allmänna variabler	47
Bilaga 2: ECA – mall	48
Individens arbetsliv.....	48
Samhällets Arbetsliv	48
Internationellt arbetsliv	48

Inledning

Det nya fackförbundet

Unionen är landets största fackförbund på den privata arbetsmarknaden och resultatet av en sammanslagning mellan Svenska industritjänstemannaförbundet (Sif) och handels-tjänstemannaförbundet (Htf) vid ingången till 2008. Förbundet organiserar cirka 500 000 medlemmar och arbetar inom alla områden som berör arbetslivet. De är organiserade i Tjänstemännens centralorganisation (Tco) och förhandlar med arbetsgivarna inom ramen för Privattjänstemannakartellen (Ptk)¹.

Uppdragets bakgrund

Som enskilt fackförbund arbetade SIF tidigare aktivt i den svenska skolan för att informera om arbetslivet och om fackförbunden som en avtalspart på arbetsmarknaden. Representanter för fackförbundet var ofta ute i skolorna och informerade om vad man bör tänka på som arbetstagare. Nu märker det nya fackförbundet Unionen att informationen om arbetslivet i skolorna har brister. Man ser en ökning av ungdomar som efter sommarens arbete vänder sig till dem för att undersöka sina rättigheter, då oftast i en tvist med arbetsgivaren. Man ser också en avsaknad av lokala förfrågningar från skolor i Göteborgsområdet något som tidigare var väldigt vanligt. De drar den enkla slutsatsen att ungdomar idag saknar kunskap om hur arbetslivet är tänkt att fungera. Mot bakgrund av detta undrar Unionen hur kunskapen om arbetslivet förmedlas i skolorna? Får lärarna information från annat håll? Finns det läromedel som visar på arbetsmarknadens spelregler och lagar? Vilka utgångspunkter har lärare i undervisningen om arbetslivet? Eftersom skolans arbete skall präglas av opartiskhet och demokratiska värderingar, är det ett önskemål från Unionen att tillsammans med svenskt näringsliv förmedla en bra bild av hur arbetsmarknaden fungerar på tjänstemannasidan ut till skolorna.

Problemet ur olika synvinklar

Vi kommer i detta stycke att ta med er läsare på en utflykt i olika synsätt som berör det område vi har valt att undersöka. Vi berör skolor och vår uppdragsgivare. Vi kommer att titta närmare på begreppet läromedel både vad begreppet står för och hur det historiskt sett ut i läromedel som berör vårt undersökningsområde. Vi tittar närmare på den engelske sociologen Anthony Giddens och hans struktureringsteori. Vi berör kommunikationsvetenskap helt kort och tittar speciellt på reflexiv kommunikation. Vi förtydligar också vad vi menar med arbetsliv och arbetsmarknad eftersom vi betraktar dessa som två olika begrepp.

Skolorna

Börjar man kort att titta på problemet ur skolornas perspektiv så skall undervisningen bedrivas utifrån skollagen² och genom olika läroplaner³ som fastställs av Riksdagen. Dessa säger att undervisningen skall bedrivas opartisk och demokratiskt. Dessa dokument sätter upp ramarna för vad som är möjligt att göra inom den svenska skolan och ger utrymme för tolkningar inom dessa ramar.

---

¹ www.unionen.se 20090401.

² Lärarförbundet, *Lärarens handbok*, 2004

³ www.skolverket.se 20090401

Till sist är det den undervisande läraren som tar besluten om vilket stoff som skall förmedlas till eleverna och hur detta stoff skall förmedlas. Följer undervisningen lagar och läroplaner finns det en frihet att inom dessa utforma undervisningen. Olika skolformer kräver olika undervisning och det är skillnad på högstadiets stoff och undervisningsmetoder, gentemot gymnasiets, dels praktiskt inriktade program, dels allmänna program. Skollagen säger att undervisningen skall främja elevernas utveckling till ansvars-kännande människor och samhällsmedlemmar. Genom pedagogiska val av läraren får eleverna en viss sorts kunskap och saknar kanske annan nödvändig kunskap. Detta är ett faktum när kunskapsmängden ökar i ett kunskapsdrivet samhälle. Genom information utifrån in i skolorna kan de pedagogiska valen ändras så att kunskapen hos eleverna blir en annan än tidigare. Fördjupar man det resonemanget till ett *vad* det är som skall förmedlas och *hur* detta vad skall förmedlas kan vi se en början till en begränsning av Unionens problem.

Unionen

Tittar vi på problemet ur Unionens perspektiv blir bilden lite mer komplicerad. Organisationen får sitta med problemet när det så att säga redan är ett problem. Man ger råd och hjälp när en konflikt i arbetsrelaterade frågor redan är ett faktum bland sommararbetande ungdomar. Dessa ungdomar ser inte att deras första erfarenheter på arbetsmarknaden kan bli problemfylld. De har ingen nytta av eller är inte medvetna om att kunskap om arbetsmarknaden kan fylla ett behov hos dem. En av förklaringarna kan vi kanske hitta i SOM rapporten 2008:19, *Svenska trender 2007*⁴ där fackförbund åtnjuter lägre förtroende hos allmänheten än banker och storföretag. I en lågkonjunktur borde förtroendet vara i botten hos alla tre kategorierna. Poängen är att allmänheten anser att det fackliga förtroendekapitalet är sämre än hos storföretag och banker.

I regel är föräldrar till sommararbetande ungdomar med i ett fackförbund och det är ofta genom denna kanal som Unionen får reda på problemen. Föräldrar ringer till sitt fackförbund för att deras dotter eller son har råkat i konflikt med en arbetsgivare. Ett annat perspektiv är att Sif lämnade ifrån sig ansvaret för skolinformation till centralorganisationen Tco. Avsikten var att dessa skulle sköta informationsarbetet på riksplanet. Man ser nu en brist i informationsarbetet på det lokala planet och önskan är att ändra på detta. Unionens kommunikationsmål⁵ måste vara grundläggande där medvetenheten, intresset och kunskapsöverföringen måste ligga i fokus. Man ser att ungdomar saknar kunskap om arbetslivet och önskar ändra på detta. Idag vill Unionen veta mer om hur undervisningen om arbetslivet går till. Unionen vet inte vad enskilda lärare gör under lektioner eller vad det står i olika läromedel om arbetslivet.

Kommunikation

Sändare, innehåll och mottagare är grundläggande begrepp i kommunikationsvetenskap. Vi vill förtydliga hur vi ser på olika aktörer i skolans värld i förhållande till dessa begrepp. Att elever är mottagare i en enkel modell är grundläggande och självklart. Målet är att eleven skall uppnå vissa färdigheter och ha vissa kunskaper. I vissa pedagogiska teorier är eleven medskapare av kunskapen. I den sociokulturella pedagogiska teorin, i Sverige utvecklat av Roger Säljö, lär man kunskap och färdigheter tillsammans med andra i grupp. Då är eleven både avsändare och mottagare. Läraren kan betraktas som en avsändare i en enkel modell. Men kan också ses som en traditionell "gatekeeper"⁶ i en mer avancerad modell. Läraren fungerar som ett filter och sorterar ut det stoff som eleverna ska ta del av i undervisningen.

---

⁴ SOM rapporten 2008:19, *Svenska trender 2007*, SOM-institutet, Göteborg.

⁵ Palm Lars, *Kommunikationsplanering - En handbok på vetenskaplig grund*, Studentlitteratur 2006.

⁶ Hadenius S, Weibull L, *Massmedier – en bok om press, radio och tv*, Albert Bonniers Förlag 2003, s 321

Läraren är den som bestämmer vad eleverna skall och bör lära sig. Innehåll är det stoff som förmedlas via olika läromedel och andra kanaler som skolan använder idag. Allt som används i syfte att lära in kunskap kan betraktas som läromedel⁷. Innehållet i dessa styrs och regleras av läraren ofta i samarbete med andra lärare och i bästa fall i samspel⁸ med eleverna. Innehållet är det stoff som eleverna skall omsätta till kunskap och färdigheter. Mot bakgrund av den här förenklingen vill vi slå fast att sändare är lärare men också läromedelsförlag och andra upphovsmän. Lärarens roll som "gatekeepers" avgör ofta i strid med läroplanens mål⁹, vad eleven skall lära för att uppnå olika mål. Eleven är självklart mottagare. Innehållet är det stoff som förmedlas via olika läromedel och andra medierade kanaler.

Läromedel

Vi har tidigare berört begreppet läromedel och då slarvigt sagt att läromedel är allt som används i syfte att lära in en kunskap. Med den definitionen kan även ett suddgummi och en penna vara ett läromedel. Vi vill försöka förtydliga och definiera begreppet läromedel för att den fortsatta framställningen skall bli klarare.

Historiskt så började läroböcker att användas i och med industrialiseringen och i början av 1900-talet engagerades Selma Lagerlöf och Verner von Heidenstam i läroboksproduktionen. Läromedelsproduktionen ökade efter andra världskriget och i 1980 års läroplan för grundskolan¹⁰ nämns begreppet läromedel. Det står att "*Läromedel är sådant som lärare och elever väljer att använda för att nå uppställda mål*". I dagens läroplan¹¹ står det bara att det är rektorns ansvar att eleverna får tillgång till läromedel av god kvalitet. I grundskoleförordningen¹² står det att läromedel skall täcka väsentliga delar av ett ämne eller en ämnesgrupp. Det står också att de skall ge fasthet och sammanhang i studierna. Det finns ingen norm för vad läromedel av god kvalitet är och inte heller vem som har tolkningsföreträde på detta. Det går att dela in läromedlen i *primärt pedagogiskt material* och i *sekundärt pedagogiskt material*.¹³ Det förstnämnda är framtaget av antingen förlag eller lärare och elever i syfte att användas i undervisning. Det kan vara läroböcker eller digitala läromedel. Det andra är inte framtaget i syfte att användas i undervisning och har ofta andra upphovsmän. Här rör det sig om filmer, radioprogram och skönlitterära texter. Vidare kan läromedel vara *förlagsproducerade, lärarproducerade, elevproducerade* eller *övrigtproducerade*¹⁴. *Förlagsproducerade* läromedel innefattar ofta olika typer av böcker och annat material till både lärare och elever. De kan också vara digitala. Ofta ingår dessa läromedel i ett gemensamt paket. *Lärarproducerade* läromedel kan vara något så enkelt som en Power-Pointpresentation. *Elevproducerat* material är teckningar på papper eller bildspel i en dator. *Övrigtproducerat* material är läromedel från olika organisationer men också skolverkets nationella prov. I den här gruppen hittar vi läromedel som ofta är gratis och framtagna på bekostnad av en organisation i syfte att informera om organisationens arbete. De kallas ofta för sponsrade läromedel och kan hittas på Internet.

---

⁷ Korsell I, Vad menas med läromedel? I *KRUT – kritisk utbildningstidskrift 123-124*, Göteborg, 2006, s 5-14

⁸ Skolverket, *Läromedlens roll i undervisningen*, Rapport 284, Skolverket 2006, s 11.

⁹ Ibid

¹⁰ Skolöverstyrelsen, *Läroplan för grundskolan 1980*, Liber utbildningsförlaget 1980.

¹¹ Skolverket, *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen, och fritidshemmet, (Lpo94)*, 1994.

¹² www.skolverket.se, *Grundskoleförordningen 24§*, (Förordningen 1997:599)

¹³ Korsell I, Vad menas med läromedel? I *KRUT – kritisk utbildningstidskrift 123-124*, Göteborg, 2006, s 10

¹⁴ Ibid

Denna genomgång av begreppet läromedel syftar till att visa på mångfalden av dessa och från officiellt håll finns ingen definition¹⁵ på vad ett läromedel är. Skolverket har bara riktlinjer över hur ett bra läromedel bör se ut¹⁶. Det innebär att lärarna själva bedömer om ett läromedel är användbart eller inte. Innehåll och framställning har betydelse och en kritisk granskning är nödvändig. En undersökning av förlagsproducerade primära läroböcker i samhällskunskap för gymnasiet gjord av Tilde Dahlqvist¹⁷ visar att böckerna döljer olika genuskonflikter samtidigt som de är normspredare och strukturerar elevens kunskap. Forskning¹⁸ visar att läroboken har flera egenskaper. Den har en kunskapsgaranterande roll och en auktoriserande roll. Den skapar gemenskap och sammanhållning i en grupp och underlättar utvärdering av gruppens kunskaper. Den underlättar studierna för eleverna och lärarens arbete. Den har en disciplinerande roll. Med de vida läroplanerna som ställer upp ramar för undervisningen och avsaknad av regler för läromedel vill skolverket ge den enskilda läraren möjlighet att möta alla elevers olika behov. Detta så att de kan nå de uppställda målet. Då blir den kritiska granskningen av läromedel viktigare och viktigare.

Lärarnas tidning¹⁹ har gett undersökningsföretaget Skop i uppdrag att intervjua 500 slumpmässigt utvalda lärare i teoretiska ämnen i grundskolan. Undersökningen visar att 7 av 10 använder en lärobok i hälften av sin undervisning. Undersökningen visar också att sponsrade läromedel ökar i de svenska skolorna i takt med att pengarna till skolan minskar. 47 % av de tillfrågade lärarna hade fått minskade anslag till läromedel. Det finns pedagogiska skillnader²⁰ mellan ett digitalt läromedel och en lärobok. Det digitala läromedlet befrämjar mer det slumpmässiga och intuitiva lärandet medan läroboken ger som tidigare sagts struktur till inläringen. För vår del och för det här arbetets del väljer vi att precisera läromedel som *förlagsproducerade primära läroböcker*. Dessa läromedel har ambitionen att vara heltäckande och följa läroplanen. Det är därför dessa är mer auktoriserande och normerande, vilket gör att vi begränsar oss till dessa och slipper att navigera bland många olika läromedelsbegrepp.

Arbetslivet i läroböcker i en historisk tillbakablick

Selander, Forsberg, Romare och Åström genomförde 1992 en undersökning om den bild av arbetslivet som förmedlas i skolans läroböcker. Den undersökningen²¹ tar avstamp i två olika tidsperioder dels 1960-talet och dels 1980-talet och tittar på läroböcker för olika åldersklasser. Undersökningen sträcker sig från mellanstadiets åk 4-6 via högstadiets åk 7-9 vidare upp till gymnasiet. Undersökningen tittar dels på bilder, fotografier och teckningar i de olika läroböckerna, dels på vad texterna förmedlar på de olika stadierna och i de olika tidsperioderna. Forskarna har tittat på läroböcker i samhällskunskap och i historia. Denna undersökning är kvalitativ och föregicks av en kvantitativ undersökning²² där andelen av undersöktes. Helt kort på två sidor visas det kvantitativa innehållet ur läroböckerna med avseende på arbetsliv, näringsliv och politik. Relationen text och bild tas också upp och visar på skillnader.

---

¹⁵ Skolverket, *Läromedlens roll i undervisningen*, Rapport 284, Skolverket 2006. s 14

¹⁶ www.skolverket.se/20090401.

¹⁷ Dahlqvist Tilde, *Att dölja en konflikt – en ideologikritisk analys av jämställdhet i gymnasieskolans samhällskunskapsböcker*, Centrum för genusvetenskap, Lunds universitet 2005.

¹⁸ Englund B, *Lärobokskunskap, styrning och elevinflytande. I: Pedagogisk forskning i Sverige*. Årg. 4. Nr 4.

¹⁹ Lärarnas Tidning, nr 6 2009, *Temanummer om läromedel*. Lärarförbundet.

²⁰ Engström Susanne, Selander Staffan, Åkerfeldt Anna, *Kreativa eller förförda? – Om elevers användning av digitala läromedel*, *I KRUT – kritisk utbildningstidskrift* 123-124, Göteborg 2006, s 50.

²¹ Selander S, Forsberg A, Romare E, Åström T, *Bilden av arbetsliv och näringsliv i skolans läroböcker*, Stockholm 1992.

²² Ibid s 11 och s 143f

På tjuugo år har den relationen ändrats från 60-talets 85 procent text och 15 procent bild till 80-talets 70 procent text och 30 procent bild. Med denna första skillnad kan vi säga att det är en innehållslig förändring som skett i läroböckerna under 20 år. På dessa 20 år har det hänt väldigt mycket i den svenska skolan. Under 1960-talet fanns fortfarande den svenska folkskolan och realskolan och med två stora skolreformer dels 1962 och dels 1969, genomfördes den enhetliga grundskolan i Sverige. Gymnasiet var inte etablerat utan hade först på 80-talet satt sig genom olika reformer. Det gör att en jämförelse mellan olika läroböcker från dessa tider kan halta. Vi väljer ändå att redovisa några av resultaten från denna undersökning. Detta för att ge en bild av hur läroböcker återspeglar det samhälle som de verkade i.

Under 1960-talet återspeglar läroböckerna samtiden med en framtid som är ljus och en välfärd som står på topp²³. Näringslivet betraktas genom konkreta exempel som varvsindustri och husbygge²⁴. Man visar på konsumentkooperationer och producentkooperationer och förklarar hur ekonomiska föreningar fungerar²⁵. Arbetslivet beskrivs utifrån arbetarrörelsen, avtalsförhandlingar och fackets roll, det är arbetarens villkor som visas. Deras arbetsförhållande förbättras genom eget arbete och arbetsgivaren framställs som samvetslösa där fackföreningarnas tillkomst leder till facklig kamp och lagstiftning²⁶. Arbete beskrivs genom manuella arbeten och visar på den ökade automatiseringen i produktionen. Tjänstemännens organisationer nämns endast i förbigående. Man gör skillnad på tempoarbetare och yrkesarbetaren där den sistnämnda är den skicklige utbildade arbetaren²⁷. Man uppmanar också till olika handlingar för att man skall uppfylla det samhällsliga ansvaret. Man ser på arbetet som en samhällsplikt där renlevnad utan sprit och tobak är en självklarhet och där glatt humör är en viktig pusselbit för samhällsbygget. Den hierarkiska ordningen i läroböckernas texter syns tydligt under detta 60-tal. Man skulle vara följsam och anpassningsbar och de goda råden för en arbetstagare bygger på dessa egenskaper och på kunnighet. Arbetslöshet är ingen stor fråga i texterna från 1960-talet.²⁸ Arbetsmiljön beskrivs under som en fråga om arbetarskydd där lagar om semester och kortare arbetsdagar sätts i centrum. Vikten av nykterhet visar sig också här vara viktig. Det var människans som skulle anpassa sig till arbetsmiljön²⁹. Ett exempel från en lärobok som Selander³⁰ lyfter fram visar på hur det kunde se ut i gymnasieskolans texter.

En familjefader arbetar t.ex. i ett företag (som kroppsarbetare, tjänsteman, eller ägare) eller hos en statlig eller kommunal myndighet. En del av de inkomster han får genom sitt arbete ger han ut för familjens räkning, t.ex. för betalning av hyra eller inköp av en TV-apparat. En annan del lämnar han till husmodern, som gör andra inköp för familjens räkning och därmed, liksom mannen, bedriver ekonomisk verksamhet för en grupp, nämligen familjehushållet.³¹

Det är mannen som är norm i texterna och familjen är viktig ur ett samhällsligt perspektiv. Det är mannen som arbetar och agerar på arbetsmarknaden. Går vi vidare till gymnasiet texter tas arbetsmarknaden upp på ett mer detaljerat sätt än i grundskolans texter.

---

²³ Selander S, Forsberg A, Romare E, Åström T, *Bilden av arbetsliv och näringsliv i skolans läroböcker*, Stockholm 1992. s 70

²⁴ Ibid 73

²⁵ Ibid 74

²⁶ Ibid 71f

²⁷ Ibid 76.

²⁸ Ibid 76-80

²⁹ Ibid 84f

³⁰ Ibid 80

³¹ Dickson H, Eriksson S, Håstad E, *Samhällskunskap för gymnasiet*, Nordstedts 1962, s 168

Här kan vi se att kollektivavtal, arbetskonflikter, lockouter, strejk, arbetsdomstol, förlikningsman, Saltsjöbadsavtal behandlas mer ingående³². Hos läroböcker för gymnasiet är arbetslösheten mer utvecklad och man skiljer på olika slags arbetslöshet. Arbetsmiljö tas inte upp i 60-talets gymnasieböcker³³. Det skiljer inte mycket på text och bilder utan det som framträder under 60-talet är den uppfostrande attityden, idealisering av arbetslivet och harmoni. I bild ser vi inte arbetskonflikter. Bildnormen blir mer distanserad från människan ju mer vi utvecklar teknologin³⁴.

Under 1980-talet visar läroböckerna en annan bild av det svenska välståndet. En del böcker menar att Sverige står med en industriell överkapacitet och att våra naturtillgångar blivit mindre värda. Det är exporten som har haft störst betydelse för det svenska välståndet³⁵. Arbetslivet beskrivs i samhällskunskapsböckerna med en samförståndsanda, där avtalsrörelser och kollektivavtal skapat ett lugn på arbetsmarkanden. De fackliga organisationernas inflytande på samhället diskuteras och tjänstemännens organisationer jämföras med arbetarorganisationerna. En lärobok ställer frågan om de stora organisationerna på arbetsmarknaden ska inneha så mycket makt utan att ha något grundlagstöd för det³⁶. Det är först nu vi kan se begreppen produktionsfaktorer i läroböckerna³⁷. Arbetslivet beskrivs i liknande ordalag som under 60-talet men förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare är mer okomplicerat och kamratligt. Man fortsätter att framhålla det viktiga med arbetsskydd, arbetsmiljö och fackligt arbete³⁸. De goda råden om nykterhet, renlevnad och glatt humör har bytts ut mot att man måste vara anpassningsbar på en föränderlig arbetsmarknad. Arbetslösheten får mycket större utrymme under 1980-talet. Man förklarar olika begrepp som arbetsmarknadsutbildning, beredskapsarbete och arbetslöshetsersättning³⁹. Man visar på olika typer av arbetslöshet och tar upp olika aspekter av detta⁴⁰. I gymnasiets böcker dominerar de fackliga organisationerna med mer skrivet material i böckerna⁴¹. Nya frågeställningar om arbetslivet tas upp där olika rubriker kan vara kvinnan och arbetslivet, invandrare och arbetslivet och datorn på arbetsmarknaden⁴². Kapitlen om arbetsmiljön är tydligare utvecklad och förekommer mer i 80-talets läroböcker än under 60-talet⁴³. Författarna sammanfattar bilden av 80-talets läroböcker som klivna i sitt förhållningssätt. Människligheten är kreativ och uppfinningsrik och har samtidigt skapat svåra problem som miljöförstöring⁴⁴. Könrollsfrågan tas upp och det visas mer aktiva män än kvinnor i bild. Kvinnor visas bara i bild i för kvinnor ej då traditionella yrken⁴⁵.

---

³² Selander S, Forsberg A, Romare E, Åström T, *Bilden av arbetsliv och näringsliv i skolans läroböcker*, Stockholm 1992, s 93

³³ Selander S, Forsberg A, Romare E, Åström T, *Bilden av arbetsliv och näringsliv i skolans läroböcker*, Stockholm 1992, 94f

³⁴ Ibid 63

³⁵ Ibid 70

³⁶ Stiernlöf S, *Samhälle för oss. Samhällskunskap för högstadiet*, Sparfrämjandet, Brevskolan 1984. s 290.

³⁷ Selander S, Forsberg A, Romare E, Åström T, *Bilden av arbetsliv och näringsliv i skolans läroböcker*, Stockholm 1992, s 75.

³⁸ Ibid 78f

³⁹ Ibid 79

⁴⁰ Ibid 80

⁴¹ Ibid 94

⁴² Ibid 94

⁴³ Ibid 95

⁴⁴ Ibid 51

⁴⁵ Ibid 51

Sammanfattar man kort denna tillbakablick och inblick på svenska läroböcker så återspeglar innehållet i våra läroböcker den tidsanda som rådde när böckerna var aktuella. Detta verkar vara tydligare i samhällskunskapsämnet som är mer föränderligt än till exempel historieämnet. Det kan verka vara en svaghet att återblicken bara bygger på en undersökning⁴⁶. Det är den enda vi har kunnat hitta som berör arbetsliv, samhällsliv och ekonomi speglat i våra läroböcker ur ett historiskt perspektiv. Det lämpliga med undersökningen är tidsperspektivet där det går tjugo år mellan de undersökta perioderna och flyttar vi oss fram till idag har det förflutit ytterligare 20 år sedan den senast undersökta perioden. Denna tillbakablick skall bara betraktas som just en tillbakablick och en inblick i dåtidens läroböcker. En direkt jämförelse med dagens läromedel är inte möjlig då metoderna måste vara exakta och lika vid en jämförande undersökning. Resultaten som undersökningen kommer fram till kan inte jämföras med vår. Vi har inte hittat något metodkapitel i den refererade undersökningen så en rättvis jämförelse kan inte göras. Vid mailkontakt med Staffan Selander visade det sig att inget bakgrundsmaterial finns kvar. Vår undersökning begränsar sig mycket mer och blir inte så omfattande. Vi undersöker bara gymnasiet läroböcker i samhällskunskap och undersökningen från 60-talet och 80-talet undersöker samhällskunskap och historia för både gymnasiet och högstadiet. Trots detta vill vi ta med materialet från undersökningen i denna uppsats, dels för att visa hur samhällsutvecklingen återspeglas i läroböcker och dels för att visa hur denna samhällsutveckling ser ut. Vi har sammanfattat och citerat delar om arbetsliv och arbetsmarknad från undersökningen från både högstadiet och gymnasiet. Betrakta inte dessa som resultat utan se det som en bild av samhällsutvecklingen återspeglad i våra läroböcker med 20 års mellanrum.

Begreppen arbetsliv och arbetsmarknad.

Någon fast definition på begreppen arbetsliv och arbetsmarknad kan inte vi hitta. Tittar man i Svenska akademiens ordbok så finns inte ordet arbetsliv med. Ordet arbetsmarknad avser bara tillgång och efterfrågan på arbete i akademiens ordbok. När vi lägger Giddens filter över begreppen och tittar ur ett mikro- respektive makroperspektiv så väljer vi att använda begreppet arbetsliv som ett som berör individen och dennes perspektiv på arbete gentemot samhället. Begreppet arbetsmarknad berör samhällets perspektiv på nationell, internationell och global nivå.

Giddens, moderniteten, och struktureringsteorin

Den brittiske sociologen Anthony Giddens teorier hjälper oss att komma en bit på vägen med att utforma frågeställningar och svar på det uppdrag Unionen har gett oss. Han är verksam som professor emeritus vid London School of Economics och står bakom begreppen den tredje vägen och struktureringsteorin som behandlar vårt sociala liv i det moderna samhället. Det är genom Giddens teorier vi kan filtrera Unionens problem med unga människors avsaknad av kunskap om arbetslivet. Som vi kommer att se är det två sociala system, som var för sig fungerar mer eller mindre väl, men som när deras vägar korsas skapar problem som är svåra att förutsäga.

Modernitet är ett centralt begrepp hos Giddens och berör egenskaper i den tidsperiod som vi lever i just nu. Modernitet skall inte förväxlas med modernism⁴⁷ som är ett begrepp som förklarar konstnärligt uttryck i en konstnärlig inriktning⁴⁸. I och med industrialismen⁴⁹ inleds den moderna eran och den tar över efter den traditionella eran.

---

⁴⁶ Selander S, Forsberg A, Romare E, Åström T, *Bilden av arbetsliv och näringsliv i skolans läroböcker*, Stockholm 1992.

⁴⁷ Drotner Kristen, Jensen Klaus, Paulsen Ib, Schrøder Kim, *Medier och kultur*, Studentlitteratur 1996, s 39

⁴⁸ Gripsrud Jostein, *Mediekultur mediesamhälle*, Daidalos 1999, s 21-22

⁴⁹ Giddens Anthony, *Modernitet och självindentitet*, Daidalos 1997, s 24-28

Den traditionella eran kännetecknas av att individens val var begränsade beroende på olika traditioner, bestämmelser och lagar⁵⁰. En individ var förutbestämd till att vara eller bli något och den individuella friheten var inte total. Arv styrde vad en människa kunde uppnå. I den moderna världen är individens val mer obegränsat och valen ökar ständigt. Giddens menar att vi inte har uppnått det vad många kallar för den postmoderna tiden och säger att vi lever i den senmoderna eller högmoderna tiden⁵¹. Kännetecknande för denna era är just möjligheten till ökade valmöjligheter hos individen och de möjligheter och risker som dessa val ger. En annan viktig definition enligt Giddens är att vi inte är bundna till rummet och tiden i den moderna verkligheten⁵². I motsats till den traditionella verkligheten där individer levde i ett begränsat livsrum kan den moderna människan röra sig bortom det egna lokala livsrummet. Giddens gör en jämförelse⁵³ mellan den förmoderna (traditionella) världen och den moderna världen när han i allmänna övergripande termer beskriver dessa världar och konsekvenserna av dem.

Förmoderna (traditionella samhället)	Moderna samhället
Den lokala tillitens betydelse.	Tilliten ges till abstrakta urbäddade sociala system.
Släktskapsrelationer som en social organisationsform. Lokalsamhälle som en plats och miljö.	Personliga och vänskapliga relationer som en social organisationsform. Abstrakta system som ett sätt för relationer över stora avstånd i tid och rum.
Religion som erbjuder en bestämd tolkning av liv och verklighet. Traditioner som ett sätt att binda nutid och framtid orienterat mot dåtiden.	Framtidsorienterat sätt att binda det förflutna och det nuvarande.
Hot och faror från naturen.	Hot och faror från egenskapade system.
Hot om lokalt våld.	Hot om globalt våld.
Risk att mista religiös nåd.	Risk för förlust av personlig mening.

Den moderna människan kan föreställa sig hur det är att leva i ett annat socialt livsrum och virtuellt leva i detta avlägsna rum. Likadant är det med tiden där den traditionella människan var beroende av experter som kunde återberätta förfluten tid och där man behövde hjälp för att föreställa sig en framtid. En framtid som var begränsad i möjligheter för de allra flesta i det traditionella samhället. Detta berodde på att kunskapen förmedlades mellan de äldste eller vise i en kultur. Den moderna människan behöver inte samma experthjälp för att klara av detta, utan kan påverka sin egen framtid genom egna tillbakablickar i dåtid. Den moderna människan förmedlar kunskapen mellan alla individer. Sammanfattningsvis⁵⁴ menar Giddens att moderniteten kännetecknas av tre begrepp eller fenomen.

⁵⁰ Grisprud Jostein, *Mediekultur mediesamhälle*, Daidalos 1999 s 88-89

⁵¹ Giddens Anthony, *Modernitet och självindentitet*, Daidalos 1997, s 24

⁵² Giddens Anthony, *Modernitet och självindentitet*, Daidalos 1997, s 31.

⁵³ Giddens Anthony, *Modernitetens följder*, Studentlitteratur 1996, s 99.

⁵⁴ Ibid 55f

Han kallar och förklarar dessa som åtskiljande av tid och rum, utvecklande av urbäddningsmekanismer och den reflexiva kunskapstilläggnelsen. Den moderna människan är inte bunden av tiden eller rummet och den kan sträcka ut sina blickar och relationer bortom dessa. Det är urbäddningsmekanismerna som gör detta åtskiljande möjligt och de lyfter ut de sociala relationerna ur det lokala rummet och återskapar dessa relationer över stora avstånd. Slutligen definierar⁵⁵ Giddens den reflexiva kunskapstilläggnelsen med differentiell makt, värderingars roll, oavsedda följder och kunskap om sociala relationer i den dubbla hermeneutiken.

Den differentiella makten är att vissa individer och sociala grupper har större möjlighet att tillägna sig kunskap än andra. Denna kunskap är förbunden i nätverk av sociala band och en del menar att kunskap uppkommer i samspel med andra. Giddens kallar detta för värderingarnas roll. När vi tillägnar oss kunskap finns det oavsiktliga följder som vi inte kan överblicka och som inte ursprungligen var tänkta. De kan uppstå spontant eller som en fördel i kunskap hos en grupp. Gruppen använder kunskapen till ett omdanande syfte och får då oavsedda följder. Den dubbla hermeneutiken innebär en påverkan. De som skall studera sociala skeenden påverkar dessa skeenden så att aktörerna i dessa tar intryck av det uttolkade och omformar eller tolkar om sin verklighet till något annat eller nytt. Kort sagt de som skall förklara den sociala världen påverkar den. Förklaringarna ändrar verkligheten genom omtolkning. Detta är den dubbla hermeneutiken.

I den moderna världen har vi gjort oss beroende av expertsystem för vår frihet, valmöjlighet och utveckling. Dessa expertsystem är för många för att en individ skall kunna överblicka alla och vi blir beroende av dem. Dessa system överbrygger rummet och tiden och kräver experter för att vi skall kunna använda oss av dem. Vår överblick blir otillräcklig och vi kan inte ta tillräckligt underbyggda beslut utan hjälp av expertsystemen. Dessa system medför så stora vinster för oss som individer att vi använder oss utav dem trots riskerna. Giddens tar exempel med kärnkraften och kärnvapen⁵⁶ som sådana teknologiska system där vårt eget exempel blir bilen som transportsystem. Ett annat system är den globala ekonomin som ger stora fördelar i form av lägre priser och större möjligheter till stora ekonomiska vinster, men också stora risker i form av lågkonjunktur och stor inflation. Giddens pekar ut flera områden där risk och fara är ledordet och vi kan utskilja följande områden förutom kärnvapen och globala ekonomier. Förändring av den globala arbetsfördelningen, faror från naturen och våra försök att påverka den. Vidare kan vår riskmedvetenhet⁵⁷ i sig utgöra en risk där vi vet vilka faror vi står inför och där vi vet att experterna inte har fullständig kunskap för att avhjälpa risken.

Expertsystemen skenar för oss och vi vet inte hur vi skall bemästra dessa system. Giddens vill kalla detta fenomen för Jagganath eller juggernaut⁵⁸. Han försöker ge denna bild som en sammanfattning av moderniteten gör med oss människor. Giddens menar att alla juggernauts expertsystem samverkar i en planlös färd in i framtiden utan att vi människor vet vilken väg den kommer att ta. Juggernaut är inte en maskin utan flera system som alla kan ta skilda vägar och då uppstår spänningar, motsägelser och dragkamper mellan olika inflytanden⁵⁹.

---

⁵⁵ Giddens Anthony, *Modernitetens följder*, Studentlitteratur 1996, s 56.

⁵⁶ Giddens Anthony, *Modernitetens följder*, Studentlitteratur 1996, s 119.

⁵⁷ Ibid

⁵⁸ *Jagganath* från Hindi, världens herre. Var en av Krishnas titlar och i engelsk översättning juggernaut, blind kraft som krossar allt i sin väg.

⁵⁹ Giddens Anthony, *Modernitetens följder*, Studentlitteratur 1996, s 131

Giddens recept för att motverka detta är återinbäddning, intimitet, återtillägnelse och engagemang⁶⁰. Återinbäddning är när vi människor återvinner förtroendet för våra expertsystem. Vi måste tillägna oss kunskap så att vi vardagligt kan överblicka våra expertsystem. Det är inte alla givet att tillägnas sig kunskap i samma utsträckning genom olika orsaker. Men med hjälp av experter måste vi alla kunna överblicka expertsystemen. En väg är genom vad Giddens kallar återtillägnelse där kunskapen förvaltas i vardagen. Med intimitet menar Giddens att vi kan skapa nätverk som inte är opersonliga. Vi skapar dessa med tillit och förtroende som ger starka band och en följd blir engagemang där vi aktivt deltar för att bemästra våra skenade expertsystem. Detta blir en form av personifiering eller återinbäddning av problemen med våra skenande system. Vi återtar kontrollen.

Det är i förhållandet mellan det lokala och globala vi kan hitta en del av problemen med de expertsystem vi har skapat för vårt välbefinnande. Våra lokala system är utsatta för en global påverkan och dessa system som var för sig är väl fungerande ändras inte i en lika snabb takt som omvärldens påverkan kräver av systemen. Vi ser inget internationellt fackförbund som en motsvarighet till multinationella företag på den internationella arbetsmarknaden som ett exempel.

Skolan som ett lokalt expertsystem påverkas också genom internationalisering och globalisering. Vårt medlemskap i EU medförde att nya kapitel i läroböckerna om samhällskunskap måste skrivas. Vårt beroende av vår omvärld krävde helt enkelt detta av blivande vuxna i EU. Var för sig är påverkan på dessa två expertsystem, skolan och fackförbunden, så stort att de idag kanske inte talar med samma språk. De saknar vad Giddens kallar för institutionell reflexivitet⁶¹ gentemot varandra. Den institutionella reflexiviteten fungerar var för sig hos organisationerna. De måste införliva ny kunskap och information i organisationen så att de därigenom blir något annat och nytt. Detta har kanske skett var för sig hos dessa organisationer och förändringarna har kanske varit så stora att reflexiviteten gentemot varandra har försvunnit. Organisationerna talar inte längre ett gemensamt lokalt språk utan ett globalt som förändras under tiden man försöker förstå varandra. Reflexivitet förklaras i nationalencyklopedin med (ytterst av lat). Refle'cto »böja bakåt«, »vrida på«, »kröka sig bakåt«, »omvända«, som (i någon mening) syftar på sig själv. Globaliseringen är inte en enda ensam process utan flera olika kulturella, ekonomiska och politiska processer⁶² som alla pressar på. Det ger oanade möjligheter och oanade konsekvenser. Giddens uttrycker det med att "*Globaliseringen tvingar människor att leva på ett mer öppet och reflexivt sätt.*"⁶³ och det påverkar alla aspekter av mänskligt liv. För att klara globaliseringens tryck måste vi vara öppna, personliga och kunniga.

Reflexiv kommunikation

Vidareutvecklar man Giddens teorier om reflexivt tankesätt hamnar man hos de svenska medie- och kommunikationsforskarna Jesper Falkheimer och Mats Heide och deras bok reflexiv kommunikation⁶⁴. I boken jämför de Lasswells transmissionssyn på kommunikation med Weick's meningsskapande syn och menar att den senmoderna människans sätt att agera har gjort transmissionssynen förlegad. Kort går transmissionssynen ut på enkelriktad mätbar information med en passiv mottagare i massmedier. Informationen är ett fysiskt objekt med ett bestämt innehåll i ett bestämt syfte som övervinner tid och rum.

---

⁶⁰ Ibid 132

⁶¹ Giddens Anthony, *Modernitet och självidentitet*, Daidalos 1997. S 274.

⁶² Giddens Anthony, *En skenande värld*, SNS förlag 1999. S 28

⁶³ Giddens Anthony, *Sociologi*, Studentlitteratur 2003, s 73.

⁶⁴ Falkheimer Jesper, Heide Mats, *Reflexiv kommunikation – Nya tankar för strategisk kommunikation*, Liber, 2003.

Den meningsskapande synens mål är att skapa, stärka och behålla gemenskaper där mottagaren är aktiv och informationen behandlas som en text som kan tolkas. Det bästa sättet att överföra information är öga mot öga med den aktivt tolkande mottagaren. Människors förståelse är sociala konstruktioner om verkligheten. Det reflexiva kommunikations-sättet bygger på den meningsskapande synen och är ett långsiktigt strategiskt sätt att tänka i kommunikativa banor. En organisation skall anpassa sig till omvärlden och fungera lokalt i en global omvärld som bygger på rörlighet, medvetenhet och medialisering. Trovärdighet är en viktig egenskap och en organisation som är etisk i handling och kommunicerar denna etiska handling trovärdigt är en vinnare. En organisation som kommunicerar etisk handling trovärdigt men agerar i strid mot sin kommunikation är en förlorare. Tal och handling måste överensstämma. Verktygen är retoriska och språkliga byggstenar för att säga det man gör. Ett reflexivt kommunikationssätt lägger stor vikt vid digitala medier men dess är inget självändamål. Boken avslutas med en rad olika rekommendationer där öga mot öga och digital kommunikation ligger i fokus. Likaså skall det man kommunicerar vara väl analyserat, tydligare och skarpere. Kommunikatören måste förstå sina målgrupper och behärska den språkliga koden som råder i denna målgrupp. I vårt fall skolan, lärare och ungdomar. Man måste kommunicera etiskt, informellt och gärna proaktivt. Att kommunicera över gränser som egentligen inte berör, men tangerar, den egna organisationen blir mer och mer viktigt. Våra rekommendationer senare i denna uppsats bygger till viss del på denna reflexiva syn på kommunikation.

Syfte och frågeställning

Med inledningen och våra olika perspektiv i åtanke utformar vi ett syfte för vår undersökning. Vi vill återigen påminna om att vi med vår undersökning inte kan besvara Unionens alla frågor som de ställts i uppdragsformuleringen. Vi tror att vi ändå kan besvara en del och framför allt ge Unionen ett underlag för att gå vidare med mer undersökningar. Syftet ser därför ut på följande sätt.

Syftet med vår undersökning är att beskriva innehållet om arbetsliv och arbetsmarknad i skolans primära läroböcker om samhällskunskap på gymnasiet. Vi tror att vi därigenom kan besvara en del av vår uppdragsgivares frågor och skapa goda förutsättningar för vidare undersökningar.

Vårt syfte och Giddens teorier leder oss fram till dessa frågeställningar. Frågeställningar som vi hoppas skall ge oss svar på de frågor som Unionen ställer.

- I vilken omfattning tas arbetslivet och arbetsmarknaden upp i gymnasiet läroböcker i samhällskunskap?
- Vad lyfts fram i bilden av *individen* hos eventuella kapitel om arbetsmarknad och arbetsliv?
- Vad i *det svenska samhällets* perspektiv lyfts ut i eventuella kapitel om arbetsmarknad och arbetsliv?
- Vad visas om det *globala* perspektivet på arbetsmarknad i läroböckerna?
- På vilket sätt förmedlar texten arbetsmarknad och arbetsliv till eleverna? Är texten öppen eller sluten? Personifierar texten aktörer på ett sådant sätt att eleverna kan identifiera sig i det som framställs?

Våra frågeställningar tar för det första ett kvantitativt perspektiv. Vi vill se i vilken omfattning arbetsliv och arbetsmarknad läggs fram i läroböckerna. Vi vill i de följande frågeställningarna belysa kvalitativa perspektiv från individnivå till global nivå.

Dessa perspektiv i våra frågeställningar återspeglas i Giddens makro- och mikroteorier där han menar att lokala handlingar och sociala system ger återverkningar ut i det globala och avlägsna och tvärtom. Vår sista frågeställning är en övergripande fråga som ställs till texten.

Vi tror att vissa böcker lämnar ämnet öppet för diskussion i större omfattning andra. Detta vill vi undersöka och samtidigt tar vi det som självklart att läroböckerna förmedlar fakta. Vi vill också undersöka textens förmåga att personifiera, eller med Giddens ord, återinbädda ämnet arbetsliv och arbetsmarknad hos eleverna.

Metod

Vår metod kan inledningsvis beskrivas så här: en liten inledande kvantitativ innehållsanalys av läroböcker i samhällskunskap avseende andel innehåll av ämnet arbetsliv och arbetsmarknad i dessa böcker. Likaså en kvantitativ innehållsanalys av förekomst eller icke förekomst av nyckelord i samma böcker. Huvuddelen av undersökningen blir en kvalitativ innehållsanalys av ECA-modell.

Urval

Om vi börjar med att titta på urvalet av vårt undersökningsmaterial så är det ett totalurval vi arbetar med. Vi har valt samtliga primära förlagsproducerade läroböcker i samhällskunskap för gymnasiet samhällskunskapskurser A, B och C. Dessa är tjugofem till antalet och är producerade av åtta olika förlag. Det finns fem stora läromedelsförlag på marknaden idag Liber, Bonnier, Gleerups, Natur och Kultur och Studentlitteratur, samt tre mindre Bok och webb, Interskol och Aros AB. Vi har undersökt utbudet på dels pedagogiska universitetsbiblioteket och dels på Göteborgsregionens läromedelservice och deras läromedelsutställning. Det pedagogiska universitetsbiblioteket samlar den totala utgivningen av alla läroböcker från alla förlag och på läromedelsutställningen har vi tillgång till alla utom två av läroböckerna. Samtliga källor är utgivna under 2000-talet och det är den senaste utgåvan av varje titel som vi har undersökt. Ett stort tack till Margareta Landström på Göteborgsregionens läromedelservice för en god hjälp i vårt arbete, både med material och med arbetsplats.

När vi tittar på urvalet av vårt material vill vi lyfta fram två saker för att transparensen skall vara helt genomsläpplig. För det första så är Almqvist & Wiksell en del av Liberförlaget, därav nio namn i listan men vi arbetar bara med åtta förlag. För det andra har Gleerups en titel i sitt utbud som heter Källor till samhällskunskap. Denna bok är en ren uppslagsbok eller faktabok. Det vore meningslöst att analysera denna och jämföra denna med de andra läroböckerna. Den närmaste jämförelse vi kan komma är att denna bok motsvarar en formelsamling i matematik. De vanligaste lagarna finns med i boken, likaså styrelseskick för Sverige och EU. Något pedagogiskt upplägg hittar vi inte hos denna bok. Vi väljer att ta bort den i vår undersökning. Likaså väljer vi bort en specialskriven bok för gymnasiet om just arbetsmarknad och arbetsliv som heter *Jobba!* Denna bok är på omfattande 250 sidor och tar upp alla aspekter av arbetsliv och arbetsmarknad. Vi betraktar den som en referensbok och tar inte med den i vårt urval eftersom den inte vänder sig till samhällskunskapsämnet A, B eller C kurs. Vi noterar dock att det är värt att skriva en speciell bok om arbetsliv och arbetsmarknad riktad till gymnasiet och den kommunala vuxenutbildningen.

Det finns ytterligare en fråga som måste lyftas fram när det gäller vårt urval. Hos fyra av förlagen hittar vi nästan identiska titlar i böckerna avsedda för A-kurserna. Det rör sig om titlar som A-kurs Bas mot A-kurs plus eller Sh A kontra Sh A+.

Innehållet i dessa böcker borde vara lika då de skall behandla samma stoff inom A-kursen i samhällskunskap och förklaringen hittar vi böckernas förord. Förlagen gör en skillnad mellan gymnasiets yrkesförberedande program och teoretiska program. Enligt skolverkets normer skall en A-kurs i samhällskunskap vara en A-kurs oavsett inriktning på program. Det finns alltså en marknad för anpassade böcker till teoretiska respektive yrkesförberedande program, annars hade förlagen aldrig producerat dessa böcker. Vi har nu valt att ta med båda de likartade titlarna i alla fyra fallen, dels för att behålla totalurvalet men också för att kunna jämföra och se om det finns någon skillnad böckerna emellan. I fem fall har det i en lärobokserie funnits en komplett lärobok för A, B och C-kursen jämte den mer grundläggande boken för A-kurs. Vi har jämfört innehåll i A-delen i ABC-boken med innehållet i A-boken. Har innehållet varit lika till layout, fakta och sidantal mellan böckerna har vi valt bort ABC-boken om det inte funnits något arbetsrelaterat innehåll i BC-delen. Skiljer sig A-delarna åt har vi tagit med boken. Självklart har ABC-boken tagits med om det funnits unikt arbetsrelaterat material i BC-delarna i boken. På så sätt behåller vi totalurvalet men slipper att koda samma innehåll två gånger då förlagen återanvänder text i olika titlar.

Kvantitativ innehållsanalys

För den kvantitativa innehållsanalysen har vi utarbetat en kodbok som lägger grunden i vår analys av arbetsliv och arbetsmarknad i våra läroböcker. Vi har valt att som inledning räkna sidor dels för att det ger små validitetsproblem och dels för att vi kan jämföra olika titlar med varandra. Vi räknar det totala antalet sidor i innehållsförteckningen, vi räknar det antal sidor som berör arbetsliv och arbetsmarknad, och vi räknar de sidor som berör internationalisering och globalisering. När vi räknar de totala sidorna går vi efter pagineringen i boken vilket gör att register och annat innefattas i denna siffra. Omtalas arbetsmarknaden som en del av globala rörelser så är dessa sidor inte med i det globala sidantalet utan återfinns som sidor i arbetsmarknadsdelen. Det globala sidantalet kan beröra EU, FN och stora ekonomiska begrepp som exempelvis G7. Vi har alltså läst böckerna och räknar antal sidor i respektive ämne och avrundat uppåt vid halva sidor. Nästa del i kodboken är förekomst eller inte förekomst av ett antal nyckelbegrepp som vi i samråd med vår uppdragsgivare kommit fram till. Vi tar här ansatsen i de tre perspektiven individ, samhälle och globalisering. Vi har utslutit en del förekomstbegrepp från vår lista och ett exempel är namn. Unionens ordförande heter Cecilia Fahlberg och var ett föreslaget sökbegrepp som vi utslöt. Vi tror att läroböcker måste ha en lång livslängd i den ekonomiska verklighet som skolorna lever under och då använder man sig inte av namn annat än hos historiska storheter. Vi har slopat alla namn av den anledningen. Likaså är det föreslagna förekomstbegreppet kongress borttaget av den anledningen att det kan beröra mer områden än arbetsliv och arbetsmarknad. Det är inte bara fackförbund som har kongresser utan även politiska partier. Begreppet blir svårtolkat.

För att ytterligare vässa vår begreppslista har vi var för sig genomfört ett så kallat reliabilitetstest där vi var för sig kodade två läroböcker och jämförde resultaten. I räkning av sidor fanns ingen skillnad mellan oss och i förekomst eller ingen förekomst av begrepp hittade vi två begrepp som vi tolkat olika. Begreppen var arbetslöshet och arbetslöshetskassa. Vi kom fram till att arbetslöshetskassa är ett explicit begrepp som måste finnas som antingen ordet A-kassa eller ordet arbetslöshetskassa för att förekomst i texten skulle koda. Arbetslöshet var ett mer vitt begrepp men ordet arbetslöshet skulle finnas med för att det skulle koda som förekomst. Vidare förvandlade vi fyra olika begrepp till bara ett begrepp för att göra kodning mer hanterbart. Från början hade vi vikariat, visstidsanställning, säsongsanställning och tillsvidareanställning som olika begrepp för anställning. Dessa är ersatta i vår kodbok med ett begrepp som är anställningsform. Oftast men inte alltid förekom dessa fyra begrepp under rubriken anställningsform.

Vi kodar in dessa under anställningsform som i sig är ett paraplybegrepp. Finns bara ordet vikariat i texten har vi kodat det som att anställningsform förekommer i texten. Med svenskt näringsliv avses arbetsgivarorganisationen inte svenskt näringsliv i stort.

Begreppslista

Förekomstbegreppen på den individuella nivån är semesterlön eller semesterersättning, anställningsavtal, arbetsmiljö eller arbetsmiljölagen, lagen om anställningsskydd eller Las, kollektivavtal, lokala avtal eller förhandlingar, arbetslöshet, uppsägning, avsked, arbetslöshetskassa eller A-kassa och till sist anställningsform.

Samtliga dessa begrepp är viktiga för individen att kunna om man skall agera på en arbetsmarknad. Man fungerar inte i arbetslivet om man inte förstår innebörden av dessa begrepp. Relaterat till skollag och skolplan är dessa begrepp viktiga för att vi skall fungera som ansvarskännande och demokratiska individer. Det går alltid att diskutera mängden begrepp och om vissa skall vara med eller inte.

Förekomstbegrepp på den svenska samhälleliga nivån är den svenska modellen, avtalsrörelse, fackföreningar (Ex Metall, Lärarförbundet), centrala arbetsgivarorganisationer (Ex Arbetsgivarverket), Saltsjöbadsavtal, strejk, Centrala arbetstagarorganisationer (Ex Tco, Lo), Unionen, Sif, Svenskt näringsliv (organisationen) och Arbetsförmedlingen. Samtliga dessa begrepp har betydelse för arbetsfreden på vår nationella arbetsmarknad och som individ är det viktigt att känna till dessa. Dessa nationella begrepp har betydelse för oss som individer eller arbetstagare.

Förekomstbegreppen på global och internationell nivå är global arbetsmarknad eller internationell arbetsmarknad, EU:s inre marknad eller EU:s fria marknad, multinationella eller transnationella företag, och internationella fackförbund. Det framgår att vi bara har fyra olika begrepp i den globala eller internationella nivån och det beror på att vi inte hittade mer meningsfulla begrepp att förhålla oss till. Det finns mycket stoff om globalisering och internationalisering i böckerna som främst berör politik, konflikter och ekonomi. Avsnitten om internationella relationer i våra läroböcker berör inte arbetsmarknad i större utsträckning, men det finns korta avsnitt. Det enda begrepp som i detta sammanhang kanske saknas är arbetskraftsinvandring. Detta begrepp har i och med vårt inträde i EU ändrats i betydelse. Vår förhoppning är att förekomst eller icke förekomst av dessa begrepp skall säga något om våra läroböckers förmåga att förmedla arbetsliv och arbetsmarknad till elever på gymnasiet. Vi har under kodarbetet också kort sammanfattat de olika böckerna för att själva behålla det första intrycket av boken. När man letar efter begrepp så uppfattar man ganska snart textens vinkling och vad som skiljer denna bok från en annan. Detta har vi haft nytta av när vi utarbetar vår kvalitativa metod där vi försöker gå på djupet i vårt material.

Kvalitativ innehållsanalys

Eftersom vi vet väldigt lite om innehållet i våra samhällskunskapsböcker så vill vi fördjupa analysen med en kvantitativ innehållsanalys. Vi tror att vi kan fånga de dolda strukturer som kan finnas i texterna och som kan visa på vilka tendenser som undervisning om arbetslivet har på gymnasiet. Vi tror att på detta vis kan vi ge vår uppdragsgivare mer svar.

Där vi vill återknyta till de fyra olika teman eller perspektiv för att koppla till Giddens mikro- och makronivåer och för att anknyta till återinbäddning eller personifiering. Dessa teman eller perspektiv återfinns i våra frågeställningar och är:

- Hur *individens* arbetsmarknad och arbetsliv återges i läroböcker om samhällskunskap på högstadiet och gymnasiet?
- Hur *det svenska samhällets* arbetsmarknad återges i läroböcker om samhällskunskap på högstadiet och gymnasiet?
- Hur den *globala* arbetsmarknaden återges i läroböcker om samhällskunskap på högstadiet och gymnasiet?
- Hur personifierar eller återinbäddar texten eleven i ämnet? På vilket sätt förmedlar texten arbetsmarknad och arbetsliv till eleverna? Detta är även ett pedagogiskt perspektiv som återknyter till Giddens begrepp om återinbäddning. Är texten öppen eller sluten? Personifierar texten aktörer på ett sådant sätt att eleverna kan identifiera sig i det som framställs?

I de tre första perspektiven har vi sorterat in en rad olika frågor i en ECA⁶⁵-matris för att skapa systematik och struktur i vårt analysarbete. Det fjärde perspektivet är ett mer övergripande perspektiv som löper från individnivå upp till globalnivå och är ett pedagogiskt grepp på vårt undersökningsmaterial. Vi frågar texten hur resonerande eller ifrågasättande den är eller hur texten personifierar stoffet i eleven. Dessa frågor återfinns genom hela ECA-mallen. Vi har därefter läst våra undersökningstitlar ett flertal gånger och fyllt i vår ECA-mall med de iakttagelser vi hittat. Vi har delat upp materialet mellan oss för att spara tid. I vårt analysarbete har vi sedan tittat på kvantitativa delar och relaterat dessa till motsvarande begrepp i ECA-analysen. I de fall där ECA-mallen inte har gett oss tillräckligt med plats för att beskriva våra intryck har vi kompletterat med en kort skriven text för att verkligen fånga dessa våra intryck på ett bra sätt.

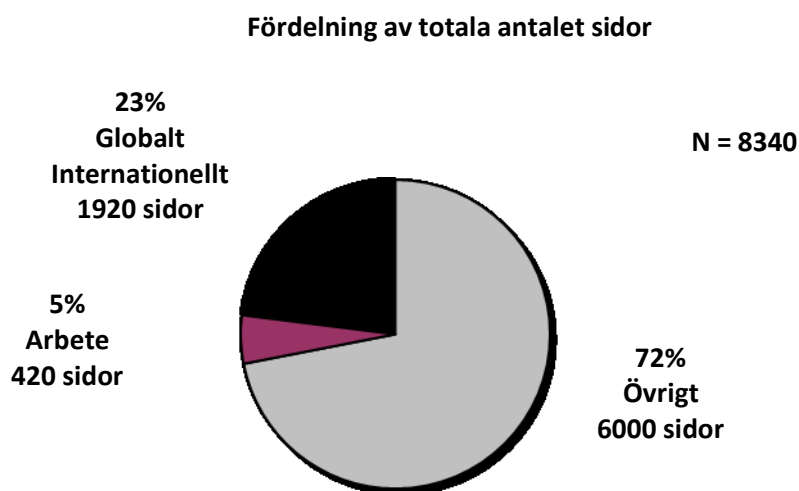
⁶⁵ Etnografisk kvalitativ textanalys, en innehållsanalys som ställer frågor till texter.

Resultat och analys

Innan vi går in på våra analyser och vad vi får ut för resultat vill vi kort beskriva upplägget i detta kapitel. Ni som läsare kommer att känna igen er i våra perspektiv eller teman från våra frågeställningar och metodkapitel. Vi kommer att inleda med en kort kvantitativ beskrivning med avseende på antal sidor i vårt undersökta material. Vi fortsätter med att kvantitativt och kvalitativt beskriva vårt undersökta material ur våra tre olika perspektiv individ, svenskt samhälle och internationellt/globalt. Vi kommer att visa på flera resultat under varje perspektiv och avsluta varje med en sammanfattning av det perspektivet. Till sist kommer vi att diskutera hur materialet återinbäddar eller personifierar ämnet arbetsliv och arbetsmarknad hos eleven. Vi kommer att visa på de exempel som gör ämnet intressant för en elev och på de exempel som inte gör ämnet intressant för en elev.

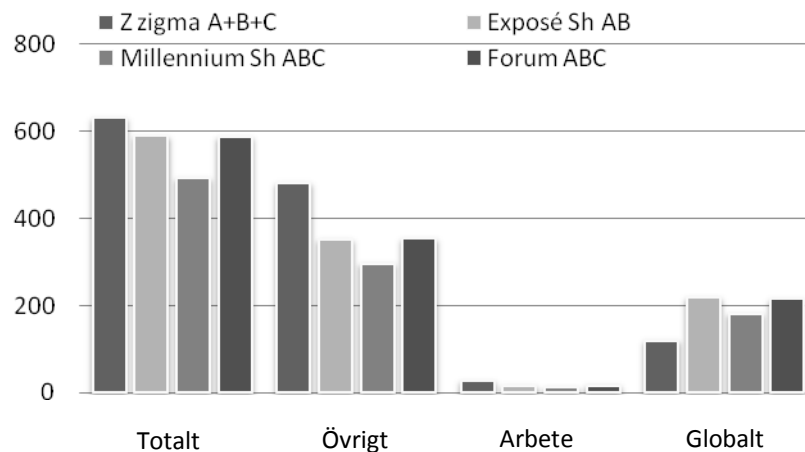
Analys av sidantal

Vi vill börja med att visa i vilken omfattning arbetsliv och arbetsmarknad tas upp i läroböckerna. Vi har ett totalt antal sidor i vårt källmaterial som omfattar 8340 sidor i ämnet samhällskunskap för gymnasiet A, B och C kurser. De sidor som tar upp arbete och arbetsliv är 420 och det global innehåll mot svaras av 1920 sidor. Resterande sidor är 6000. Låt oss därför först konstatera att arbetsliv och arbetsmarknad är en liten del av det totala stoffet.

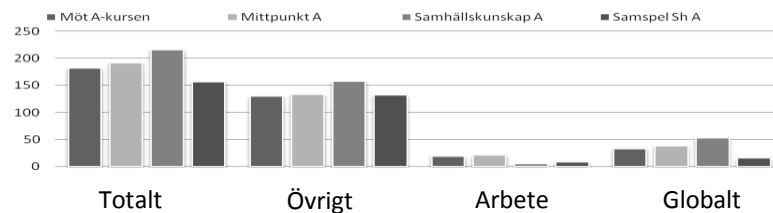

Vi har undersökt sidantalet på flera olika sätt och resultatet pekar i samtliga fall mot och omkring den låga siffran fem procent. Vi har kört medianvärde på det totala urvalet och detta resultat pekar i samma riktning. Även enkilda böcker är körda och resultatet pendlar från allt emellan 3 upp till 10 procent innehåll av arbetsliv och arbetsmarknad i samhällskunskapsböckerna. Vi gör även en körning på de fyra titlar som har flest antal sidor och en körning på de fyra titlar med minst antal sidor.

Fördelning av sidantal hos de fyra titlar med flest antal sidor

Fördelning av sidantal hos de fyra titlar med minst antal sidor

Vi har alltså tittat på ytterligheterna i vårt material och resultatet pekar åt samma håll. Platsen som arbetsliv och arbetsmarknad tar i våra undersökta läroböcker i samhällskunskap är inte stort. Vi kan med fog säga att 5 % av sidorna i läroböcker för gymnasiet kurser i samhällskunskap A, B och C tar upp ämnet arbetsliv och arbetsmarknad. Noterbart är att om man tittat på de tabeller som redovisar våra titlar med flest respektive minst antal sidor så kan man se att när sidantalet ökar i böckerna så ökar inte sidorna för arbetsliv och arbetsmarknad alls. Ökningen av sidorna sker i den internationella delen och i alla andra delar av böckerna. Kvantitativt så är inte ämnet stort eller tungt i våra undersökta böcker och det är kanske därför som vi hittar titeln *Jobba! – arbetsliv och arbetsmarknad*⁶⁶ som är en bok på 250 sidor om ämnet. Boken är avsedd för gymnasiet och täcker det mesta som de vanliga kursböckerna inte kan ta upp. Det finns ett utrymme eller en marknad att ge ut denna bok och den kan användas som ett referensexemplar på skolorna.

Förekommer begreppen?

Vår nästa del i vår kvantitativa undersökning är förekomst eller inte förekomst av olika begrepp som är relaterade till arbetsliv och arbetsmarknad. Vi har redovisat dessa i vårt metodkapitel och kodboken finns bilagd denna uppsats. Vi har delat in förekomsten av dessa begrepp i tre grupper där den första gruppen innehåller begrepp som inte förekommer i vårt material eller förekommer i lite i vårt material. Den andra gruppen är begrepp som förekommer ofta i vårt material och den tredje gruppen är de begrepp som ligger mitt emellan. Om vi börjar med den första gruppen skall dessa begrepp omnämnas i mindre än 10 av de 25 undersökta böckerna.

⁶⁶ Viklund Ulf, *Jobba – arbetsliv och arbetsmarknad*, Liber 2008

Dessa begrepp är semesterersättning, anställningsavtal, Saltsjöbadsavtal, Unionen, Sif, global arbetsmarknad, multinationella företag och till sist internationella fackförbund. Den andra gruppen är de begrepp som omnämns mer än 20 gånger i de 25 undersökta böckerna. Dessa begrepp är lagen om anställningsskydd, kollektivavtal, arbetslöshet, fackföreningar, centrala arbetsgivarorganisationer, centrala arbetstagarorganisationer och organisationen Svenskt näringsliv. Gruppen däremellan omfattar de begrepp som omnämns mellan 10-20 gånger i vårt material med 25 böcker. Dessa begrepp är arbetsmiljölagen, lokala avtal, uppsägning, avsked, arbetslöshetskassa, anställningsform, den svenska modellen, avtalsrörelse, strejk, arbetsförmedling och till sist EU:s inre marknad. Skall man säga något om denna indelning och vilka slutsatser man kan dra är att indelningen pekar i en riktning, men för att fånga hela bilden måste förekomst av begrepp kopplas till en kvalitativ undersökningsmetod. Vi vill ändå lyfta fram några signifikanta kvantitativa resultat som tar oss i en riktning mot att kunna besvara Unionens frågeställning.

De tre begrepp som förekommer minst i materialet är Unionen(1), anställningsavtal(5) samt internationella fackförbund (1) och multinationella företag(4). Vi skall stanna upp inför dessa begrepp och göra några korta jämförelser och dra några slutsatser innan vi går vidare i materialet.

Vi börjar med begreppet Unionen som är det nya namn som vår uppdragsgivare har valt. Det förekommer bara en gång i undersökningsmaterialet och detta är i sig inte enbart negativt. Förekomsten hittar vi i den senast utgivna titeln som har utgivningsår 2009. Eftersom Htf och Sif bildade Unionen 2008 är det bara naturligt att vi återfinner Unionen i ett läromedel. Det finns bara två läromedel som är utgivna under 2009 och i det ena är Unionen omnämnt. Man kan se det positivt att läromedelsförlagen ändrar i sina böcker allteftersom samhället förändras. Man kan också se det negativt att en förändring inte slår igenom snabbare. Nu är ju samhällskunskap ett av de ämnen som är mest föränderligt och att hinna med i revideringen av böckerna kan inte vara lätt. Vi kan se en trend där flera böcker är kopplade till sin egen hemsida och där böckerna utgör basen och hemsidan står för det föränderliga. Vi har bara undersökt böckerna och hemsidorna lämnar vi helt åt en annan undersökning.

Begreppet internationella fackförbund är ett påhittat begrepp som vi inte själva trodde att vi skulle hitta i materialet. Vi ville helt enkelt jämföra begreppen multinationella företag och internationella fackförbund. Det finns inget internationellt fackförbund i verkligheten, bara samarbetsorganisationer på internationell nivå mellan olika nationella fackförbund. Dessa samarbetsorgan har ingen reel makt eller rätt att sluta avtal med arbetsgivare. Då kan man se det som positivt att begreppet internationellt fackförbund omnämns i en lärobokstext. Man kan också se det som positivt om man vill lämna avtalsvägen och låta marknadskrafterna styra. Man kan också se det negativt om man anser att någon organisation ska tillvarata de anställdas intresse i ett multinationellt företag. Allt beror på vilket synsätt man vill ansluta sig till och vilket perspektiv man vill se frågan ifrån. Detta är i grund och botten en politisk fråga som vi inte skall försöka besvara här. Med Giddens begreppsvärld i ryggen kan vi säga att det lokala och det globala kryper allt närmare varandra och att detta får en större betydelse i en föränderlig framtid. Att begreppet överhuvudtaget finns med på ett ställe i vårt material tyder på framsynthet. I en värld där det globala påverkar den enskilde människan på det lokala planet kanske det behövs organisationer som tar tillvara gemensamma intressen hos individer även över nationsgränser.

Anställningsavtal är ett begrepp som vi kommer att återkomma till ytterligare en gång i denna uppsats. Vi anser att detta begrepp ligger nära individen då det är nödvändigt vid alla former av anställning hos en arbetsgivare. Individens kunskap om detta dokument ligger till grund för hur väl denna människa kan fungera på arbetsmarknaden. Det är nödvändigt att ha ett anställningsavtal vid alla former av anställning och dokumentet blir viktigt om det skulle leda till konflikt mellan arbetsgivare och arbetstagare. Denna kunskap och vad som faktiskt skall stå i ett anställningsavtal är viktigt för individens grundläggande kunskap om arbetslivet. Vi vill nu gärna repetera att begreppet arbetslivet också ligger nära individen. Det skiljer på arbetsliv och arbetsmarknad. Vi ser idag flera olika arbetsformer som anställning, frilans, bemanningsföretag, egenföretagande och kompanjonskap. Alla har sina viktiga bitar som man måste kunna för att fungera i dessa miljöer. Frilansare måste kunna skriva kontrakt och andra avtal, anställda i bemanningsföretag och andra anställda måste veta vad ett anställningsavtal är och vad det skall innehålla, egenföretagare måste kunna skatte- och bokföringsregler. Denna uppräknings vill visa på att det är en förutsättning att kunna vissa saker för att kunna agera inom vissa miljöer. Anställningsavtalet är en sådan grundläggande förutsättning för arbetsformen anställning. Ett anställningsavtal krävs oavsett vilken form av anställning man kommer att arbeta i. Går vi tillbaka till läroplanen för de frivilliga skolformerna (Lpf 94) så säger denna att "Gymnasieskolan skall med den obligatoriska skolan som grund fördjupa och utveckla elevernas kunskap som förberedelse för yrkesverksamhet"⁶⁷. Begreppet omnämns i fem av titlarna i vårt undersökningsmaterial av totalt 25. Att då som i vårt material nästan helt bortse ifrån begreppet och än mindre beskriva och förklara det är i våra ögon konstigt. Menar författarna av vårt undersökningsmaterial att det är viktigare att kunna vad de centrala arbetstagarorganisationerna heter än det viktiga anställningsavtalet?

Återigen vill vi påminna om att det lokala påverkar det globala och tvärtom i Giddens teorier. Det är det mellanliggande som förlorar i betydelse. Nationalstat, kommuner och andra organisationer följer helt enkelt inte med i den snabba utvecklingstakt som globalt sker idag.

De fyra begrepp som förekommer mest i materialet är Arbetslöshet(25), centrala arbetstagarorganisationer(23), och till sist två begrepp på 22 förekomster som är kollektivavtal och centrala arbetsgivarorganisationer.

Arbetslöshet är det begrepp som nämns i alla de undersökta böckerna och visar på allvaret i detta begrepp. Vi kommer inte att gå in närmare på arbetslösheten här utan väntar med det till våra olika kvalitativa perspektiv. Vi konstaterar bara helt kort att läroböckerna verkar förbereda eleverna för en arbetslös tillvaro. Enligt vår mätning av förekomst är det allra viktigast för eleverna att veta allt som går om arbetslöshet. Detta är naturligtvis inte hela sanningen och vi kan se andra mönster i vår kvalitativa undersökning. Men jämförelsen är intressant om man relaterar till den tidigare referensen från Lpf 94 om att utveckla elevens kunskap om yrkesverksamhet. Man kan med ett leende på läpparna då nästan säga att läroböckerna för gymnasiet nästan gör tvärtom, förbereder för ett liv utan yrkesverksamhet. Skämt åsido arbetslöshet är allvarliga än så och det skall vi undersöka senare i vår kvalitativa analys som kombineras med kvantitativ förekomst.

---

⁶⁷www.skolverket.se/sb/d/468#paragraphAnchor2,20090514.

Två begrepp som ligger nära varandra och förekommer ofta i vårt material är centrala arbetstagarorganisationer och centrala arbetsgivarorganisationer. Med centrala menas de centrala avtalsparter som finns på den svenska arbetsmarknaden. Några av dem är Tco, Saco och Svenskt näringsliv. Läroböckerna anser att dessa är viktiga i vårt kunskapsbygge om arbetsliv och arbetsmarknad. Begreppen representerar de parter som på den svenska arbetsmarknaden centralt gör upp om ramarna för våra framtida löner i centrala avtal. Dessa begrepp är paradoxer som vi måste förhålla oss till i ett framtida samhälle. Å ena sidan har dessa organisationer en stor betydelse för vår välfärd och har historiskt varit med och skapat det begrepp som kallas för "den svenska modellen". Två parter som i avtal reglerar arbetsmarknaden och därigenom skapar en arbetsfred som har varit långvarig i Sverige. Samtidigt vet vi, och vi upprepar det igen, det nära och det på avstånd ökar i betydelse. De svenska centrala arbetsmarknadsorganisationerna kanske är på väg att tappa i betydelse och då kanske de lokala fackklubbarna ökar i betydelse för den enskilde individen. Det är alltså svårt för läroböckerna att vara tillräckligt aktuella för att passa in i vår föränderliga värld. Detta trots att vissa av böckerna är kopplade till hemsidor. Där förekommer de centrala organisationerna i alla fall. Vi kommer att titta närmare på dessa begrepp i våra kvalitativa perspektiv. Det är av intresse att veta hur fackliga organisationer framställs och i vilket perspektiv de omtalas i läroböckerna.

Det sista begreppet bland dem som förekommer mest i vårt material är kollektivavtal. Detta begrepp säger inget om det är centrala eller lokala kollektivavtal som avses. Vi återkommer även här till detta i vår kvalitativa analys. Vi vet av den aktuella debatten under våren 2009 att kollektivavtal är ett aktuellt begrepp. Ett kollektivavtal kan ligga väldigt nära individen och har en direkt betydelse för dennes välfärd. Ett kollektivavtal kan också befinna sig långt från individen på en central nivå. Vi lämnar kollektivavtal som begrepp med att konstatera att det förekommer ofta. Sedan är det ett vitt begrepp och en kvalitativ analys får visa hur det framställs i vårt undersökningsmaterial.

Analys ur ett individperspektiv

Individens behov och kunskaper är något som ständigt ökar i betydelse i ett samhälle som blir mer och mer komplext. Den reflexivt levande individen som kan anpassa sig till sin snabbt föränderliga omvärld kan fungera som en demokratisk samhällsmedborgare. Skolan skall utbilda för detta när skolplanen säger att "Skolan skall sträva mot att varje elev i gymnasieskolans nationella och specialutformade program samt den gymnasiala vuxenutbildningen dessutom utvecklar kunskaper för ett föränderligt yrkesliv och för att kunna påverka arbetsliv och samhällsliv."⁶⁸ Detta är ett mål att sträva mot och ett annat mål att uppnå är att eleven "har förutsättningar för att delta i demokratiska beslutsprocesser i samhälls- och arbetsliv"⁶⁹. Det finns alltså inskrivet i läroplanerna vad en svensk elev skall sträva efter och vad han skall uppnå som individ och blivande samhällsmedborgare i den svenska gymnasieskolan. Naturligtvis är det så att dessa riktlinjer är vida i tolkning av lärare, skola och huvudmän. Vi vill försöka visa på begrepp och framställningar i läroböckerna som har en betydelse för individen. Individen som tillskrivs ökad betydelse för vårt framtida samhälle.

Vi vill börja vår analys ur individperspektiv med att återknyta till begreppet anställningsavtal. Vi minns sedan tidigare i denna framställning att anställningsavtal enbart förekommer i fem av våra undersökta 25 titlar. I tre av dessa titlar omnämns bara begreppet anställningsavtal utan att förklaras.

---

⁶⁸ www.skolverket.se/sb/d/468#paragraphAnchor2, 20090514

⁶⁹ www.skolverket.se/sb/d/468#paragraphAnchor2, 20090514

Vi kan i dessa böcker⁷⁰ läsa följande om detta begrepp "Det kan vara bra att ta kontakt med facket innan man skriver på ett anställningsavtal.". Det förekommer ingen fördjupning eller ytterligare text som fördjupar begreppet anställningsavtal. Det är väl i och för sig bra att man skall ta kontakt med facket och att böckerna uppmanar till detta. Men avsaknad av förklaringar och fördjupningar gör att vi anser att begreppet i dessa böcker är grunt och tunt.

I nästa titel⁷¹ fördjupas begreppet något mer när man förklarar begreppet så här, " Ett anställningsavtal är bra att ha. Där står det vad arbetsgivaren och arbetstagaren har kommit överens om. Tänk bara på att läsa igenom avtalet noga innan du skriver på det!" I samma bok avslutas delen om arbetslivet med en enda stor uppgift. Att läsa igenom ett felaktigt anställningsavtal och komma med förslag på ändringar.

I den sista titeln⁷² där anställningsavtal förekommer visas och förklaras begreppet ingående på ett öppet och för individen ett bra sätt. Här får eleven verkligen klart för sig hur ett anställningsavtal ser ut, vad det skall innehålla, och varför det är viktigt och bra med ett anställningsavtal. Boken gör det på ett lätt och enkelt sätt genom att helt enkelt visa ett anställningsavtal i bild. Boken saknar nästan helt långa partier med brödtext och använder sig av andra grafiska och illustrativa signaler i sin kunskapsförmedling. Texten tar upp vad ett anställningsavtal skall innehålla och visar punkt för punkt hur och varför det innehållet finns med. Denna text inleds med att denna kunskap måste du ha med dig ut i arbetslivet och du kommer att ha nytta av den hela livet. Genom detta uppslag med ett anställningsavtal i bild förmedlas kunskap och begrepp som olika anställningsformer, kollektivavtal, olika typer av löner och hur alla dessa begrepp fungerar. Enkelt, intresseväckande och tydligt. Sättet att här förmedla kunskap ligger nära individen på just samma sätt som själva kunskapen ligger nära individen. Vi kan också se att olika anställningsformer tas upp på detta uppslag och på så sätt får eleven kunskap om tillsvidareanställning, projektanställning, prov- och timanställning. Rubriken på denna sida är "Ut i arbetslivet" och ingressen som inleder hela detta uppslag håller en positiv ton. Detta är det goda exemplet på en lärobok som anpassar sig till den omvärld den är satt att verka i.

Genom anställningsavtal kan vi se på begrepp som innefattar olika former av löner och hur dessa framställs i vårt material. I den tidigare refererade boken *Samspel Samhällskunskap A* finns löner med på den sidan om anställningsavtal. Här ligger begreppen, tonen och tilltalet nära individen. Lön beskrivs utifrån vad man som arbetstagare skall tänka på när man närmar sig sin första anställning. På de följande sidorna får vi följa hur arbetslivskapitlet utvecklas och fördjupas. I boken kan vi på ett illustrativt och lättfattligt sätt i olika steg se hur inflation och lön hänger ihop. Lönespiralen förklaras med en illustration och steg för steg text. Andra böcker kopplar ihop arbetslöshet och inflation vilket också är riktigt, men inte lika lätt att förstå. Tankekedjan löner, höjda priser och inflation är enkel att följa. Återigen kopplar andra böcker ihop prisbildning och inflation, men de gör det åtskilt från kapitlen om arbetsliv och man får leta efter denna information i ekonomiavsnitten. Det är ett mycket vanligt fenomen i de flesta böcker att information som eftersöks återfinns på flera olika ställen i olika kapitel och avsnitt. För att fånga en hel bild måste man i de flesta böcker leta på flera ställen för att denna bild skall bli helskarp. Att göra detta för en gymnasieelev utan ledning från en lärare som kan förklara de övergripande mekanismer som styr inflation låter sig inte göras.

---

⁷⁰ Bolin Krister, Nohage Lars, *Forum Samhällskunskap A bas, A plus, och ABC* Bonnier utbildning, 2006

⁷¹ Andersson Ulf B, Heaver Sandra, Lundén Ola, Lindelöv Sofia, Matsson Emil, Sparén Ann, Skoglund Svante, Waje Lennart,

Wedbjer Olga, Öberg Jens, *Bok och webb samhällskunskap A*, Bok och webb, 2006, s 97

⁷² Eriksson Johan, *Samspel Samhällskunskap A*, Bonnier utbildning AB, 2009, s 33

Längre ner på samma sida i vårt goda exempel finns en tonplatta med en kort och tydlig faktatext. Denna är enkel och tydlig och eleven behöver inte bläddra mellan olika sidor och olika innehållsregister.

För att vidareutveckla vårt resonemang om löner, så är begreppet semesterlön ett av de begrepp som förekommer minst i vårt undersökta material. Vid en djupare titt på hur löner diskuteras i vårt material så fördjupas denna bild. Semesterlön förekommer i 7 böcker av 25 och det är en av de alla löneformer som förekommer på arbetsmarknaden och som en arbetstagare, ny på arbetsmarknaden bör känna till. När vi har gjort vår ECA-analys har vi letat efter olika lönebegrepp och vilket sammanhang dessa har återfunnits. I 9 av våra undersökta böcker har vi inte hittat något om löner alls. I en del av materialet diskuteras bara de bakomliggande ekonomiska mekanismer och de mekanismer på arbetsmarknaden som styr lönebildningen. Fakta om löner och lönebildning fjärrar sig alltså från individen.

Vi har bara hittat begreppet individuell lönesättning i en av böckerna. Nästan ingen av böckerna tar upp skillnaden mellan netto- och bruttolön eller semesterersättning. Ingen av böckerna nämner övertidsersättning eller ersättning för obekvämt arbetstid (Ob-tillägg). I vårt goda exempel så förklaras det kort och koncist att "Om du inte har betald semester ska arbetsgivaren lägga på minst 12 % på din lön som semesterersättning"⁷³ kortare och tydligare kan det inte beskrivas. Ett annat exempel är läroboken Millennium⁷⁴ som kopplar semesterlagen till betald semester när den enbart säger "Semesterlagen ger alla rätt till minst fem veckors betald semester". Begreppet semesterlön beskrivs inte direkt men berörs som vi kan se. Lön som begrepp anser vi ligger nära individen och är grunden inte bara för individens välfärd. Detta syns inte i våra läroböcker. När lön diskuteras är det i ett ekonomiskt sammanhang. Denna ekonomi är inte privatekonomi utan nationalekonomi och löns betydelse för hur stadsbudgetar och inflation fungerar. Lön blir ett samhällsligt perspektiv i våra läroböcker och inget som individen skall kunna något om. Sedan länge finns begreppet individuell lönesättning på arbetsmarknaden och nu kan man undra varför den inte gör det i skolans värld. Lönebegreppet är fjärrat från individen i skolan. Vi kan se två olika expertsystem som var för sig är skapade av människan för att fungera på för oss ett bra sätt. Den snabba förändringstakten i omvärlden har gjort att båda dessa system, skolans läromedel och arbetsmarknad, lever i otakt med varandra. Vi har inte nämnt frågan om jämställdhet och löner ännu men säger helt kort att det bara finns en lärobok för gymnasiet samhällskunskapskurs A som på ett vettigt och klart sätt tar upp jämställdhet mellan könen och löner. Frågan har varit en fråga på arbetsmarknaden en lång tid vid det här laget. Men i gymnasieskolans läromedel återfinns detta bara i en lärobok. Vi lämnar löner och konstaterar kort att det finns mer att önska om hur läroböckerna återinbäddar, personifierar, levandegör, eller väcker intresse hos individen.

Vårt nästa begrepp som alla böcker tar upp är arbetslöshet. Detta begrepp förekommer i alla våra böcker och diskuteras ur flera olika perspektiv. Som vi skämtsamt påstod tidigare så kan man nästan tro att läroböckerna utbildar eleverna för att vara förberedda på ett liv i arbetslöshet. Naturligtvis vet vi att det inte är så. Arbetslöshet är ett alltför allvarligt ämne för att läroböckerna i vårt material skall kunna lämna detta därhän. Vi vill nu diskutera och redovisa ur vilket perspektiv arbetslöshet tas upp. Vi har valt att definiera begreppet arbetslöshet som ett begrepp som ligger nära individen trots att begreppet kan analyseras ur ett samhällsperspektiv och ibland till och med i ett internationellt perspektiv. Arbetslöshet drabbar en individ på hårdast tänkbara sätt. Det finns ekonomiska teorier om att samhället och dess ekonomi till och med kan må bättre vid en liten kontrollerad arbetslöshet.

---

⁷³ Eriksson Johan, *Samspel Samhällskunskap A*, Bonnier utbildning AB, 2009 s 33.

⁷⁴ Palmkvist Christer, Widberg Hans Kristian, *Millenium Samhällskunskap A*, Bonnier utbildning, 2007, s 55

Det finns olika procentsatser som florerar i debatten men dessa är inte viktiga i sammanhanget. Det viktiga är hur arbetslöshet beskrivs för eleverna. Vi kan dela upp vårt material i tre olika grupper beroende på hur de tar upp arbetslöshet. De som beskriver arbetslöshet kort och koncist i en faktaruta. Det kan handla om olika typer av arbetslöshet där vi kan se säsongarbetslöshet, konjunkturarbetslöshet och strukturarbetslöshet. Man talar bara om att de finns och eleven kan bara konstatera arbetslös som arbetslös. Ingen förklaring vad de olika typerna innebär, säsongarbetslöshet och konjunkturarbetslöshet kanske går att förstå sig på men strukturarbetslöshet är inte lätt utan att förklara bakomliggande mekanismer. Den andra gruppen är de böcker som förklarar och går in på arbetslöshet som ett nationalekonomiskt fenomen. Vi vill påstå att dessa böcker tar ett samhällsligt perspektiv på arbetslöshet. Man lägger in arbetslöshet i samband med lönebildning, inflation och olika statsbudgetar. Den tredje och sista gruppen tar upp och förklarar bakomliggande orsaker till arbetslöshet och diskuterar alla aspekter av arbetslöshet. Alla böcker i denna grupp lägger ett statligt filter över arbetslöshetsfrågan. De visar alla på vilka åtgärder staten har för att mildra arbetslöshet. En bok tar upp långtidsarbetslöshet och de problem som det orsakar både för sociala myndigheter och för samhället i stort. Två av böckerna diskuterar arbetslösheten inom EU. Som ni märker saknas det individuella perspektivet så här långt. Tre av böckerna nämner begreppet ungdomarbetslöshet och här hittar vi det första individuella perspektivet på ämnet arbetslöshet i vårt undersökningsmaterial. Vi har försökt att aktivt leta efter och hitta texter som beskriver vad du som individ skall göra om du blir arbetslös. Det mest grundläggande man som arbetslös skall veta och utföra är att besöka arbetsförmedlingen på den första arbetslösa dagen. Det är grundläggande kunskap som varje arbetstagare och även egenföretagare borde ha med sig i sitt arbetsliv. Besök arbetsförmedlingen på din första arbetslösa dag nämns inte någonstans eller en enda gång i vårt undersökta material. Det som vi skämtsamt menade, att böckerna utbildar till arbetslöshet stämmer inte alls vid en djupare titt. Eleven får inte veta ett endaste dugg om hur han eller hon ska bete sig vid en eventuell arbetslöshet. För individen kvittar det om han är konjunkturarbetslös eller strukturarbetslös. Det viktiga för honom eller henne är hur det fungerar på arbetsförmedlingen och vilka villkor som arbetslöshetskassan ställer på den arbetslöse eller arbetssökande.

Både arbetsförmedlingen och arbetslöshetskassan finns med som begrepp i vårt material. Men den praktiska baskunskapen som behövs för att allt det praktiska skall fungera om man blir arbetslös finns helt enkelt inte med som stoff i vårt undersökta material. Från vårt undersökningsprotokoll hämtar vi följande kommentar om Exposé samhällskunskap AB⁷⁵. Boken tar upp allt det som är viktigt om arbetslöshet men den vänder sig inte direkt till ungdomarna som är dess målgrupp. Boken talar mer i termer av att vara en rent redovisande faktatext. Det sägs inte klart vad man rent konkret skall göra för om man drabbas av arbetslöshet. Konsekvenserna av arbetslöshet omtalas men inte i praktiska ordalag. Boken ger inga kunskaper hur man förhåller sig till arbetsförmedling och till arbetslöshetskassa men nämner båda i texten. Arbetslöshet blir mer en samhällelig fråga än en fråga om individens välfärd.

Innan vi sammanfattar analysen på det individuella perspektivet vill vi kort peka på fler begrepp som är bristfälligt förklarade och som en individ med en framtid på arbetsmarknaden borde kunna. Skillnad mellan uppsägning och avsked beskrivs på ett otydligt sätt trots att båda begreppen finns med i 11 av de 25 böckerna. Skillnaden mellan dessa två begrepp är inte en självklar kunskap om man använder vårt undersökningsmaterial i undervisning om arbetsliv.

---

⁷⁵ Andersson Mats, mfl, *Exposé Samhällskunskap AB*, Liber 2009.

Centrala arbetsmarknadsorganisationer beskrivs ingående på bekostnad av de lokala fackklubbarna och de olika fackförbunden. Unionen, metall, journalistförbundet, lärarförbundet, transport, handels och kommunal är alla relativt osynliga i vårt undersökningsmaterial. Det är heller inte tydligt att kollektivavtal består av ett centralt ramavtal och en lokal slutförhandling. Det omtalas i några av böckerna men det är inget som blir eller är tydligt i vårt material. Man får leta noga för att hitta dessa fakta.

Sammanfattningsvis är de praktiska individuella baskunskaperna om arbetsliv, som vi har kunnat se, i strykklass. Det finns ett lysande undantag som också visats i vårt goda exempel. Boken *Samspel samhällskunskap Sh A*⁷⁶ tar upp ämnet arbetsliv på ett för individen nära och intressant sätt. Den nämner anställningsavtal och förklarar detta begrepp och låter det vara utgångspunkt för att visa på andra begrepp. Det enda som den är dålig på är att förklara arbetslöshet så att individen vet hur den skall handla vid en eventuell arbetslöshet. Ett annat gott exempel är *Kompass samhällskunskap A*⁷⁷ där det finns arbetsuppgifter som individen har nytta av i ett framtida arbetsliv. De tydligaste exemplen är flera övningar i hur man skriver ansökningar och CV med bakgrundsmaterial och fakta och hur man läser och ändrar i ett anställningsavtal. Det som bäst beskrivs i vårt material och som berör individen är alla olika arbets- och anställningsformer. Det är inte bara lönearbete som gäller i framtiden utan även andra former kommer att var aktuella där även eget företagande är att räkna med. Detta ser vi tydligt och klart beskrivet i våra böcker och saknar kanske fördjupningen om de olika formerna. Vad är det som krävs av individen för att jobba som frilans, konsult eller som egenföretagare i en enmansfirma?

Slutsatsen på det individuella perspektivet blir att när individen och dennes nätverk och personliga förhållande blir mer och mer betydelsefullt i en global snabb föränderlig värld så återspeglas detta inte i våra läroböcker i samhällskunskap. Det finns goda undantag men ingen bok är komplett. Individen behöver baskunskapen för att kunna agera på ett reflexivt sätt när omvärlden trycker på med en förändring.

Analys ur ett svenskt samhällsperspektiv

Vi kommer i detta avsnitt att analysera innehållet i vårt material med utgångspunkt i tre arbetslivsbegrepp som vi menar är betydelsefulla ur ett samhälleligt perspektiv. Dessa är "den svenska modellen, lagar som styr arbetsmarknaden och begreppen strejk/lockout. Under den svenska modellen kommer vi att beröra centrala och lokala kollektivavtal.

Ur ett svenskt samhällsperspektiv är begreppet "den svenska modellen" viktig att förklara för en blivande samhällsmedborgare och arbetstagare. Mycket kort går "går den svenska modellen" ut på att staten sätter spelreglerna för två parter på arbetsmarknaden och låter sedan dessa parter, i förhandlingar, göra upp om reglerna och förutsättningarna i kollektiva avtal. Staten lägger sig inte i dessa förhandlingar utan överlåter till arbetsgivarnas och arbetstagarnas organisationer att komma fram till ett förhandlingsresultat. Modellen har skapat ett långvarigt lugn på den svenska arbetsmarknaden. Grunden och förutsättningarna för modellen drogs upp i Saltsjöbadsavtalet 1938 och har reviderats efter det. Den svenska modellen har blivit ett internationellt begrepp och är en del av det svenska moderna samhällets välfärdsbygge. Hur framställer de svenska läroböckerna detta begrepp för framtidens arbetstagare?

---

⁷⁶ Eriksson Johan, *Samspel Samhällskunskap A*, Bonnier utbildning AB, 2009

⁷⁷ Eliasson Marie m.fl, *Kompass till Samhällskunskap A*, Gleerups förlag 2007

Vi kan först konstatera att begreppet omtalas i lite mindre än hälften av våra undersökta läroböcker. Vi kan hitta begreppet i 11 av våra 25 titlar. Som en annan del i den svenska modellen har vi startpunkten, saltsjöbadsavtalet, och det begreppet omnämns ännu mindre. Bara i 8 av 25 titlar hittar vi detta begrepp. Så långt det kvantitativa innehållet och bilden klarnar och fördjupas när vi fortsätter att titta på begreppen ur ett kvalitativt perspektiv.

I de böcker där begreppet "den svenska modellen" omtalas hittar vi dem i flera olika kapitel. I en bok återfinns det i samband med arbetsliv och arbetsmarknad. I en annan återfinns vi det i kapitlet om makt och demokrati. I en tredje titel hittar vi begreppet i ekonomikapitlet.

I några av dessa elva får vi ett historiskt perspektiv som sträcker sig längre bak i tiden än 1938 och saltsjöbadsavtalet. Fem av titlarna återger bara begreppet utan att egentligen förklara vad det innebär. Det skrivs i förbifarten som en del av något annat. De gör att mängden böcker som verkligen förklarar begreppet "den svenska modellen" ytterligare minskar. Vi kan hitta begreppet med förklaringar i sex olika titlar. En slutsats är att få böcker tar upp begreppet och när de gör det återfinns begreppet i olika kapitel i olika böcker. De titlar som verkligen tar upp "den svenska modellen" gör det på olika sätt. I läroboken *Mittpunkt samhällskunskap A*⁷⁸ hittar vi ett helt eget kapitel som beskriver både historien och framtiden i samband med vårt begrepp. Kapitlet förklarar vår arbetsfred som växt fram i avtal mellan två parter och tittar på framtiden för modellen.

Boken konstaterar att modellen minskar i betydelse och stödjer sig på maktutredningen⁷⁹ när den säger att "den svenska modellen" håller på att spela ut sin roll. Orsakerna till detta är enligt samma bok att man ser en ökad internationalisering, en minskande offentlig sektor och ett intåg av informations-samhället i Sverige. I boken⁸⁰ kan vi läsa Att "Globaliseringen påverkar idag näringslivet kraftigt". Beståndsdelarna i den svenska modellen som två avtalsparter, avtal och förhandlingar kommer att finnas kvar men att förlora i betydelse. Det återspeglas i våra läroböcker som inte tar upp modellen med en hög frekvens.

Vi kan se en paradox i vårt material och det är att den bok som senast lämnade tryckpressarna också förklarar "den svenska modellen" på det bästa sättet. Vi har tidigare använt boken⁸¹ som ett gott exempel på hur arbetsliv och arbetsmarknad förklaras. Vi anser att boken ligger individen nära och förklarar begreppen så att de personifieras i individen. Eleven kan se nyttan med att lära sig detta stoff. Den gör det på ett lättfattligt och bra sätt med flera olika grafiska "sätt" som bilder och illustrationer. Det paradoxala är att boken förklarar den svenska modellen på det bästa sättet trots att begreppet och modellen är på väg att förlora i betydelse. På en sida visas en stor bild på två händer som möts i ett handslag som en tydlig bakgrund för de tonplattor som i text förklarar "den svenska modellen". Med hjälp av pilar i olika riktningar kan läsaren snabbt fånga modellens grova drag. I texten får läsaren fler fakta om hur "den svenska modellen" är uppbyggd"

---

⁷⁸ Nilsson Madeleine, *Mittpunkt samhällskunskap A*, Studentlitteratur, 2007. S 182-183

⁷⁹ *Demokrati och makt*, SOU 1990:44

⁸⁰ Nilsson Madeleine, *Mittpunkt samhällskunskap A*, Studentlitteratur, 2007. S 183

⁸¹ Eriksson Johan, *Samspel Samhällskunskap A*, Bonnier utbildning AB, 2009

Enklare än så här kan inte begreppet förklaras och fördjupningar kan göras via att eleven undersöker vidare i andra källor. Det som är bokens styrka är dess enkla, personliga och snabba tilltal. Det stoff som finns med är viktigt samt förändras inte i en snabb takt och det gör att boken har längre livslängd än andra som försöker gå på djupet. Med Giddens teoribygge är detta en sida som återinbäddar begreppet "den svenska modellen" hos eleven och de framtida arbetstagarna. Om man vill kan man säga att ett samhällsligt perspektiv på en sida övergår i ett individuellt perspektiv. Detta är ett undantag och i läroböckerna hittar vi, som tidigare sagts, i stort sett inte mycket material om vårt begrepp. Många av böckerna nämner begreppet men förklarar det inte för eleven.

Vi skall kort gå in på begreppet kollektivavtal innan vi tittar på de lagar som styr vårt arbetsliv. Begreppet kollektivavtal nämns i 22 av våra 25 undersökta titlar. Detta gör begreppet till en av de mest förekommande. Så långt kan allt vara gott och väl men det är när vi närmare tittar på hur begreppet omtalas som en annan bild framträder. I flera av dessa titlar diskuteras kollektivavtal i flera olika aspekter. Centrala och lokala avtal beskrivs kort och förklaras snabbt, där man i vissa fall fördjupar begreppen och låter de vara underlag för en öppen diskussion. I ett par av titlarna pekar man på konfliktfrågan om centrala avtal som en fackförbundslinje och lokala avtal som en arbetsgivarlinje. De flesta övriga läroböcker i materialet nämner kollektivavtal som något centralt. Kollektivavtal är något som avtalas om mellan två parter på den centrala arbetsmarknaden punkt. Det är lätt att få uppfattningen att privat-tjänstemannakartellen och svenskt näringsliv är de två centralt placerade organisationer som sluter kollektivavtal. Att det sedan följer lokala avtal i både enskilda företag och fackklubbar samt i olika fackförbund förmedlas inte av många läroböcker. Tyngden i materialet om kollektivavtal tippas över till ett centralt samhällsligt perspektiv. Det individuella perspektivet som personifierar kollektivavtal i en elev finns bara på få ställen i vårt material. Kollektivavtal är till stora delar en central samhällslig fråga och inte en lokal individuell fråga i vårt undersökta material.

Eftersom vi lever i en rättstat finns det lagar som styr hur vårt arbetsliv skall fungera och på vilket sätt arbetsgivare och arbetstagare skall agera i en samklang. Lagarna är grunden och fundamentet i vårt arbetsliv, där centrala och lokala kollektivavtal är själva husbygget och hustaket. Det kan vara intressant att titta på vilka lagar som vårt undersökningsmaterial tar upp då det mellanliggande håller på att förlora i betydelse enligt Giddens. Återigen lokalt kontra globalt utan tyngre inflytande av det mellanliggande. Har vi med alla moderna lagar i vårt undersökningsmaterial? Lagar som vi medborgare i Sverige måste rätta oss efter när vi skall ut i arbetslivet. Det är kunskaper som vi behöver för att kunna agera på arbetsmarknaden. Kan ett expertsystem (skolans läromedel) återge bestämmelserna om hur arbetsmarknaden fungerar?

De lagar som vi valt att ta upp och som berör arbetsmarknaden är Las – lagen om anställningsskydd, MBL – medbestämmandelagen, AML – arbetsmiljölagen, jämställdhetslagen, arbetstidslagen, semesterlagen och de fyra diskrimineringslagarna. Vi har valt att undersöka förekomst på två av lagarna utan att anse att dessa är viktigare än de andra. Dessa är arbetsmiljölagen och lagen om anställningsskydd och vi kan bara uttala oss om hur förekomsten av just dessa två lagar är i vårt material. När vi sedan går in på den kvalitativa analysen av lagar har vi hittat de andra lagarna. Skillnaden är att vi inte kan uttala oss om vilken frekvens de har i hela materialet. Vi vet inte frekvensen bara att vi hittat dem i en bok och hur de beskrivs i denna bok.

I den kvantitativa undersökningen visar vår förekomsträkning att lagen om anställningsskydd och arbetsmiljölagen förekommer ofta i vårt undersökta material. Vi väljer att förkorta lagen om anställningsskydd till Las i fortsättningen av denna text. På samma sätt blir MBL medbestämmandelagen och AML arbetsmiljölagen. Las förekommer i 22 av 25 fall och AML förekommer i 18 av 25 fall. Det är när vi räknar förekomst av dessa två lagar som vi stöter på flera andra lagar som har anknytning till arbetsliv och arbetsmarknad. Alla dessa beskrivs på ett för eleven lättfattligt sätt och förklarar vad det är de reglerar. Vi ser inget lagspråk eller svårtolkat språk utan mer en förklaring om hur lagarna är tänkta att fungera. Inget märkvärdigt eller konstigt med det. De flesta böckerna tar upp tre lagar ihop och den tredje förutom våra två frekvensräknade är MBL. De förefaller vara så att dessa tre, Las, AML och MBL är de viktigaste lagarna på arbetsmarknaden. I alla fall om man tittar i vårt undersökta material. Den kvalitativa analysen visar att dessa tre lagar ofta skrivs ut och förklaras tillsammans.

En fjärde lag som vi stöter på ofta i vårt material är jämställdhetslagen och den är ju i allra högsta grad en lag som berör arbetsliv och arbetsmarknad. Den förekommer i våra läroböcker men har slutat gälla den 1 januari 2009 och ersatts med diskrimineringslagen. Det finns en undersökt lärobok⁸² i vårt material som tar ett tydligt jämställdhetsperspektiv. Detta perspektiv är inget vi undersökt men vi vill redovisa vårt intryck av boken då den sticker ut mot alla övriga. Boken har ett helt eget arbetslivs- och arbetsmarknadskapitel vilket vi tittat närmare på. Texten är öppen och resonerande samt har ett individperspektiv på sitt stoff. Texten talar direkt till eleven och personifierar ämnet arbetsliv så att eleven kan identifiera sig i ämnet. Det tydliga jämställdhetsperspektivet kan utläsa på flera ställen i vår ECA-mall över denna titel. Jämställdhetsperspektivet är verkligen bra men kan skymma andra viktiga fakta som en blivande arbetstagare behöver. Som ett exempel på detta berör boken bara jämställdhetslagen och inga andra av arbetsmarknadens lagar. En fullvärdig medlem av en arbetsmarknad måste kunna så mycket mer än agera jämställt. Förutom detta är det en utmärkt bok med ett bra tilltal och en bra ton med en modern layout. Bra bilder och illustrationer och ett gott exempel på en bra lärobok.

Två andra lagar som vi stött på mer sällan i vårt material och som berör arbetslivet är semesterlagen och arbetstidslagen. Vi har inte frekvensräknat dem i vårt material men hittat dem i några få av våra titlar. Vi anser att dessa två lagar ligger individen mer nära då de mer direkt berör individens arbetsliv än stora företeelser på arbetsmarknaden. De berörs kort och nämns bara i förbifarten i våra undersökta texter. Dessa två lagar förklaras inte ingående i vårt textmaterial. En blivande arbetstagare får inte reda på vad de innebär, något som han skulle ha stor nytta av.

---

⁸² Cronlund Katri, *Attityd samhällskunskap A*, Bonnier utbildning, 2003

Den sista lagen eller lagarna som vi sett i våra böcker och som återspeglar hur snabbt verkligheten förändras i förhållande till läroböcker är diskrimineringslagen. Den ersätter fyra tidigare diskrimineringslagar och jämställdhetslagen från den 1 januari 2009. Vi har tidigare sett hur jämställdhetslagen förekommer ofta i vårt material men hur den idag inte gäller. Likaså förekommer de fyra gamla diskrimineringslagarna i vårt material men de gäller heller inte idag. Istället är det den nya diskrimineringslagen som trätt i kraft från årsskiftet 2008/2009.

Självklart är det den senast utkomna titeln som tar upp diskrimineringslagen. Det är den lika självklart ensam om. Denna bok⁸³ har vi lyft fram som det goda exempel den är. Det finns också två andra titlar^{84 85} som lyfter fram de gamla diskrimineringslagarna och de är snarlika varandra. I grunden är det samma bok med en basversion och en plusversion. Detta är allt som vi kan hitta om dessa lagar i vårt material.

För att sammanfatta hur lagar tas upp i vårt material så är det i grunden tre lagar som förekommer tillsammans och ofta. MBL, Las och AML är de tre lagar som anses viktigast enligt våra läroböcker. Vi vill återigen påpeka att vi bara frekvensräknat AML och Las, men att vi tillräckligt ofta i vår ECA-analys stött på dessa tre för att kunna säga att det förhåller sig så här. Det kan också vara så att någon saknas i trion men för det mesta tas de upp tillsammans. Dessa lagar har sin tyngd i arbetsmarknadsperspektivet och inte i arbetslivsperspektivet. De två lagar som berör arbetslivets perspektiv i större utsträckning, arbetstidslagen och semesterlagen, syns mer sällan i vårt material. Detta kan vara ett tecken på att det samhällseliga perspektivet dominerar i vårt material. Vi kan även konstatera att läroböcker är ett långsamt media, kanske speciellt i samhällskunskap, då flera av lagarna som de beskriver inte längre gäller.

Som ett sista begrepp är strejk ett som vi ville undersöka ur flera olika vinklar i vårt samhällseliga perspektiv. Efter Saltssjöbadsavtalet har vi haft en förhållandevis lugn arbetsmarknad i Sverige med relativt få strejker eller konflikter. Före detta avtal har vi en lång historia som når botten i och med skotten i Ådalen 1931, där fem strejkande arbetare dödas av svensk militär.

Begreppet strejk förekommer ofta i vårt material där vi hittar det i 19 av våra 25 titlar. Begreppet lockout har vi inte frekvensräknat men i vår ECA-analys kan vi se att begreppet förekommer tillsammans med strejk. Detta kan visa på kravet av opartiskhet i undervisningen trots att det inte finns några formella krav på detta hos läromedel. I vår kvalitativa undersökning kan vi se att begreppen beskrivs kort och utan bakgrund eller detaljer. De förekommer, som sagts, ihop och ofta i en ordlista som kort förklarar begreppen. Det finns böcker som inte tar upp begreppen alls och det finns böcker som förklarar begreppen ingående. När vi ser en förklaring så har det ofta ett historiskt perspektiv och tar inte ett modernt perspektiv på begreppen. Detta kan återspegla verkligheten vi lever i. Vi har i saltssjöbadsandan levt i långvariga arbetsfred och då tappar begreppen strejk och lockout i betydelse. Visst har det förekommit strejker och lockouter efter det att saltssjöbadsavtalet skrevs men ett större genomslag har dessa inte fått i vårt samhälle. Detta avspeglar sig i våra läroböcker. När det tas upp görs det i samband med arbetsmarknadens parter eller i ett historiskt perspektiv. Strejk och lockout är fackförningarnas och arbetsgivarnas vapen i så måtto att begreppen tas upp som organisationers valmöjligheter. Individens nytta eller individens del i detta finns inte i vårt material.

---

⁸³ Eriksson Johan, *Samspel Samhällskunskap A*, Bonnier utbildning AB, 2009

⁸⁴ Almgren Hans, Höjelid Stefan, Nilsson Erik, *Reflex Samhällskunskap A Plus*, Gleerups, 2004

⁸⁵ Almgren Hans, Höjelid Stefan, Nilsson Erik, *Reflex Samhällskunskap A bas*, Gleerups, 2005

När vi nu tittat på det samhälleliga perspektivet i vårt material via våra tre undersökta begreppsområden så kan vi konstatera att perspektivet får stort utrymme i våra texter. Vi kan också konstatera att vissa av begreppen är inaktuella och beror på mediet lärobok som kan sägas vara ett långsamt media i en snabbt föränderlig värld. Den svenska modellen beskrivs i nästan alla fall som ett samhälleligt perspektiv med ett opersonligt tilltal, med ett enda gott exempel som ett undantag. Lagarna tar ett samhälleligt perspektiv och inte ett individuellt perspektiv på de individer de är skrivna för att tjäna. De lagar som ligger individen nära är de som syns minst. Begreppet strejk och lockout återspeglar vår moderna historia med långvarig arbetsfred i centrum innan saltsjöbadsavtalet och en mer konfliktbenägen verklighet innan samma avtal och detta syns i de få läroböcker som tar upp begreppet ingående. De flesta redovisar begreppen kort i en ordlista.

Analys ur ett globalt och internationellt perspektiv

Först kan vi konstatera att arbetsliv och arbetsmarknad ur ett globalt eller internationellt perspektiv tar plats men ändå är relativt svårt att få en överblick över. Man får leta på flera olika platser i våra läroböcker för att hitta en fullständig bild av globalt perspektiv på vår arbetsmarknad i Sverige, internationellt och globalt. Att göra samma koppling till det individuella arbetslivet är ännu svårare. Idag när vi läser våren 2009 borde det i finanskrisens spår vara klart för de flesta hur globala mekanismer påverkar vårt arbetsliv när företag efter företag är tvingade att varsla anställd personal. Då har redan alla bemanningsföretag och konsultfirmor redan förlorat sina kontrakt i samma företag. Vi ser en svensk arbetsmarknad i gungning beroende på internationella och globala skeenden. Detta är svårt att se i vårt undersökta läroboksmaterial. För att få en fullständig bild av globala och internationella mönster måste man leta på flera ställen i en lärobok. Kapitel som handlar om EU och FN, internationell politik och ekonomi, medier på en internationell arena är några exempel på kapitel, förutom arbetsliv och arbetsmarknad, där man hittar material om hur den globala arbetsmarknaden fungerar. Kopplingen mellan dessa kapitel är inte tydlig och är svår att göra för en gymnasieelev som läser dessa kapitel. Man kanske läser dessa kapitel under en hel termin och då blir det ännu svårare att relatera dessa till varandra. Att försöka fånga en global bild av ekonomi och handel är i sig svårt i våra böcker att sedan som elev koppla det till ett lokalt arbetsliv är ännu svårare. Kopplingen globalt och lokalt kan vi inte hitta i läroböckerna och här återspeglas inte verkligheten, som istället nästan brutalt hinner ikapp läroböckerna i och med den globala finanskrisen.

Vi har frekvensräknat några begrepp med internationell anknytning och detta kan ge en bild där vår ECA-analys kan komplettera eller förkasta tendensen. De begrepp vi har frekvensräknat är global arbetsmarknad, EU:s inre marknad, multinationella företag och internationella fackförbund. Tre av dessa begrepp har en låg förekomst och de är global arbetsmarknad med 6 förekomster av 25, multinationella företag med 4 förekomster av 25 och till sist internationella fackförbund med 1 förekomst av 25. Det begrepp som är undantaget är EU:s inre marknad med hela 17 förekomster av 25. Här ser vi siffrorna som en återspeglning av verkligheten då vi är med i EU och den inre marknaden är verklighet för oss. Multinationella företag finns och här bryts mönstret av verklighetsanknytning. Global arbetsmarknad och internationella fackförbund finns ännu inte i verkligheten och detta återspeglas i våra läroböcker.

Det begrepp som har en hög frekvens är EU:s inre marknad med de fyra friheterna som hörnpelare. Dessa friheter är fri rörlighet för personer, kapital, tjänster och varor och det första steget mot detta togs redan i Romfördragen 1957. Idag är dessa friheter fullt utbyggda inom EU. Som en motpol mot denna fria rörlighet inom EU kan vi sätta schengenavtalet som innebär att vi sätter upp höga tull och passgränser runt hela EU. Det är inte möjligt att hur som helst föra över personer, kapital, tjänster och varor in eller ut ur EU. Hur beskriver vårt material dessa aspekter av arbetsmarknad? Vad blir tydligt och vad blir otydligt i läroböckerna?

För det första kan vi konstatera att böckerna är väldigt redovisande till sin karaktär i dessa frågor. De ställer inga öppna diskuterande frågor utan redovisar bara vad andra har tänkt ut. EU finns naturligtvis i centrum när vi ger oss ut på en internationell arena och vi kan se de fyra friheterna finnas med i förklarande text. Materialet är paradoxalt nog uppdelat i två olika sätt att redovisa detta på. En del av böckerna redovisar detta kort och utan djupare förklaring och konstaterar bara att så här är det. Andra försöker ta ett djupare grepp på EU och de fyra friheterna och sätter ihop dessa med schengenavtalet och ett globalt perspektiv. Där stannar de flesta böcker och ställer inga frågor eller fördjupar den konflikt som höga tullmurar kan ge på ett globalt plan. Inte heller är kopplingen mellan det lokala individuella och det globala internationella glasklar i denna redovisning. Det finns några titlar som fördjupar och diskuterar EU, de fyra friheterna och Schengenavtalet på ett bra sätt. Perspektivet EU mot globala skeenden är tydligare än perspektivet EU och lokala individuella perspektiv. FN omtalas i böckerna mest som en aktör för fred och rättvisa och ses inte som organisation som agerar på den ekonomiska internationella arenan.

Kort kan vi sammanfatta det globala perspektivet på arbetsliv med att det inte är lätt för en gymnasieelev att skapa sig en bild på ett internationellt arbetsliv. För att få en klar bild måste eleven leta på flera olika ställen i böckerna och utan hjälp kan det vara svårt att dra vettiga slutsatser. EU:s betydelse för individens arbetsliv blir mer en fråga om att förhindra andra nationaliteter att komma in i EU och konkurrera om de jobb som finns, än en EU-medborgares möjligheter att arbeta inom hela EU. Böckerna redovisar en verklighet som är svårfångad och oklar. Det som är mest signifikativt för det globala perspektivet är att det inte är lätt att fånga hela bilden. Perspektivet på globalt och internationellt arbetsliv återfinns på flera ställen i en bok och bilden blir inte särskilt klar då.

Analys ur ett pedagogiskt perspektiv

När vi har tittat på vårt undersökningsmaterial har vi sett att det mesta av stoffet om arbetsliv och arbetsmarknad har funnits i A-kursens texter. Vi har jämfört rena A-kurs böcker med böcker avsedda för A, B och C kurs ur samma serie och sett att detta varit fallet. I detta faktum hittar vi det mest grundläggande pedagogiska felet med ämnet arbetsliv och arbetsmarknad. Alla program på gymnasiet vara numera i tre år och alla A-kurser i alla ämnen läser man först. Efter tre år går man vidare med arbete eller högre studier. Väljer man att arbeta är kunskaperna om arbetsliv och arbetsmarknad nästan tre år gamla och alla känner till glömskekurvan. Vi tror att det i de sämsta fallen kan förhålla sig så att elever inte har färsk kunskaper om arbetsliv med sig ut i detsamma. Vi tror också att det i de bästa fall görs temaveckor eller arbetsmarknadsveckor ihop med praktik och andra arbetsrelaterade undervisningsformer. Detta är inget vi undersökt men vi vet att stoffet skall läsas tidigt. Hur det förhåller sig i gymnasieskolor idag får en vidare och en helt annan undersökning titta på.

Vi har på flera ställen i denna uppsats refererat till en bok som vi tycker fyller olika krav på att vara ett gott exempel på hur en lärobok bör kommunicera med en elev. I illustrationen på sidan 25 kan ni läsare se ett exempel på en sida ur detta goda exempel. Bilden är i denna uppsats svartvit men i boken ser vi den i färg. Ni kan se bilder och illustrationer som i kombination med text på tonplattor snabbt och direkt levererar fakta om ett ämne till eleven. I detta fall den svenska modellen. Vårt goda exempel håller denna nivå genom hela boken och är konsekvent i sitt upplägg. Boken erbjuder inte fördjupningar utan innehåller det mest grundläggande stoffet inom olika ämnen. Den erbjuder fördjupningar i form av länktips, annan läsning och uppslagsartiklar. Fördelen med detta är att boken har en längre hållbarhet och är samtidigt aktuell. Boken fångar intresset och anpassar sig till dagens elever och deras sätt att läsa texter. I skolan finns idag det vidgade textbegreppet där bild, film, layout och form kan läsas som vilken skriven text som helst. Att då utforma en bok som vårt goda exempel visar att man tar hänsyn till elevernas vana att ta del av information.

Boken tar upp varje ämne eller avsnitt i tre nivåer grund, fördjupning, och analys, där varje avsnitt avslutas med ett frågeavsnitt uppbyggt på samma sätt som kapitlet i stort. Grundfrågor, fördjupningsfrågor och till sist analysfrågor. Det är naturligt att det är en helt färsk titel med utgivningsår 2009. Som ett exempel på hur det ser ut i de flesta läroböcker och lite som en motbild till vårt goda exempel vill visa en liknande bild av hur begreppet arbetsmarknaden eller den svenska modellen visas. Originalen är i färg och återges här i svartvitt.

Den stora skillnaden mellan bilden på sidan 25 och den bild vi ser här är mängden brödtext. Vi har handslaget i bägge men illustrationen här ovan får mycket mindre plats på bekostnad av brödtexten. Vi saknar tonplattor och illustrerande pilar i detta exempel. Den löpande brödtexten förklaras med givna nyckelord i marginalen. Tillgängligheten och sättet att tillgodogöra sig umgängesformerna på den svenska arbetsmarknaden uppvisar som vi kan se stora skillnader. I vårt exempel är det bilder, tonplattor, korta uppdelade texter och hela layouten av sidan som förmedlar informationen. I detta exempel ovan är det i huvudsak löpande text med nyckelord i marginalen och en liten enkel illustration som förmedlar informationen. Vi vill hävda att vårt goda exemplet är mer omedelbart och intresseväckande för dagens ungdomar.

Alla undersökta böcker innehåller någon form av kontrolldel i varje kapitel. Denna kontrolldel innehåller oftast frågor att besvara. Det är ett grundläggande knep alla läroböcker tar till för att repetera det boken vill förmedla. Flera av våra böcker går både ett och två steg längre och några till och med tre. Det första steget texten kan ta är att redan i inledningen av kapitlet börja ställa öppna och intresseväckande frågor om innehållet i kapitlet. Texten är öppet resonerande och ifrågasättande och visar på flera olika förhållningssätt till sitt ämne. Det finns exempel på detta i vårt material. Det andra steget texten kan ta är att inte bara använda sig av kontrollfrågor utan även av andra former av uppgifter som i vissa fall kan vara ämnesöverskridande. Skriv ett debattinlägg, gör en research av den aktuella bilden av schengenavtalet för en nyhetsartikel eller anordna en debatt om EU:s inre marknad. Det tredje steget är om texten utformar uppgifter som eleven direkt kan ha nytta av i sitt framtida arbetsliv. En bok tar det utmärkta greppet att låta eleverna träna på att skriva CV och ansökningshandlingar. Den redovisar underlag för denna uppgift och visar att det blir viktigare och viktigare med bra ansökningshandlingar. En annan visar övningar om hur man går tillväga för att ändra i ett felaktigt anställningsavtal.

I vår ECA analys har vi tittat på hur texten ställer öppna frågor till eleven, och hur texten väcker intresse för stoffet. Vi kan skilja på två olika typer av texter där den ena typen är mer faktaredovisande och den andra även tar ett intresseväckande grepp förutom att redovisa fakta. Ett sådant intresseväckande grepp kan vara att ställa öppna frågor och exemplifiera med för eleven nära exempel om just arbetslivet. Att gå ett eller flera steg längre i kontrollfrågorna, som tidigare nämnts, är ett sätt att fånga elevens intresse för ämnet. Grovt kan vi dela in vårt material i två olika delar. Den första delen redovisar fakta rakt upp och ner och fungerar mer som en uppslagsbok utan några intresseväckande knep.

Ett exempel här kan vara boken Z-basic⁸⁶ som ingår i en serie av böcker där denna är en avskalad version med bara fakta avsedd att vara just det. Den andra delen innehåller bland annat, det vi kallat för vårt goda exempel. Här används hela arsenalen för att fånga eleven. Layout, bild, illustrationer, tonplattor och korta textstycken levererar fakta och kunskap på nästa samma sätt som en hemsida. Vi vet inte om detta tilltalar eleven mer än något annat men vanan att avkoda en sådan sida har eleven med sig in i skolan. Illustrationen på sidan 25 är ett exempel på en sådan bok och är ursprungligen i färg.

Resultat av våra undersökningar – en kort rekapitulering

Först av allt kan vi säga att kvantitativt är ämnet arbetsliv och arbetsmarknad ett litet ämne i våra läroböcker. 5 % av alla sidor är relaterat till vårt ämne. Vi kan också notera att när antalet sidor stiger i böckerna så stiger inte antalet sidor om arbetsliv och arbetsmarknad. Det ämne som får ta del av det ökade sidantalet är i viss mån de globala ekonomiska och EU:s politiska. Men också övriga ämne som berör samhällskunskap ökar i samma utsträckning. Vi har valt att räkna sidor med globala och internationella anknytningar för man räknar med ett större internationellt inflytande på vår arbetsmarknad. Vill man kvantitativt fånga antal sidor som har anknytning till den internationella och globala arbetsmarknaden får man leta på flera ställen och ämnet blir svår fångat. Något som vi tog fasta på och som följde med in i vår kvalitativa ECA-analys.

Den kvalitativa ECA-analysen fångar flera aspekter på arbetsliv där våra tre perspektiv blir viktiga. För det första kan vi säga att individperspektivet inte är synligt i alla böcker. Det blir inte tydligt för en elev av vad han bör kunna för att fungera på en arbetsmarknad.

---

⁸⁶ Bentsson Bengt-Arne, *Z-basic*, Liber, 2000.

Det individuella arbetslivet får stå tillbaka i våra böcker. Det finns undantag som i exemplet med anställningsavtal och skriva CV-övningen men dessa är lätträknade. Samhällsperspektivet är det som syns mest och här kan man hitta svaga anknytningar både mot individ och mot internationell arena. Vår historiska svenska arbetsmarknadsbakgrund förklaras inte i alla böcker men annars är det samhälleliga perspektivet både tydligt och stort. Det globala perspektivet syns inte direkt i arbetsmarknadskapitlen utan man får leta efter detta på flera olika ställen i böckerna. Det internationella perspektivet blir mer en fråga om ekonomi, handel och EU. Det internationella och globala perspektivet är omfattande men svårfångat. Att fånga en hel bild av perspektivet blir svårt för en elev. Till sist har vi det pedagogiska perspektivet och här kan vi dela in materialet i två högar. En faktaredovisande hög böcker och en intresseväckande som redovisar fakta. Båda är bra för sitt pedagogiska syfte.

Slutsatser och rekommendationer

Slutsatser

När vi tittar på våra resultat och filtrerar dem genom Giddens begreppsvärld kan vi konstatera att omvärlden rör sig för fort för att våra läroböcker riktigt skall hinna med i utvecklingen. Vi kan se en relativt stor andel globalt och internationellt stoff i böckerna men denna andel knyter inte an till vårt lokala eller individuella perspektiv. Vi kan också se att det samhälleliga perspektivet tar en stor plats och det som berör arbetslivet och arbetsmarknaden ur ett individuellt perspektiv får stå tillbaka. Det är de basala kunskaperna som en blivande arbetstagare behöver på arbetsmarknaden som inte syns.

Viktiga begrepp och funktioner i arbetslivet som anställningsavtal, första arbetslösa dagen, skyddsombud, arbetsförmedling och lokala kollektiva avtal måste förklaras och göras begripliga för eleverna. Det räcker inte med att säga att du behöver ett anställningsavtal vid din första anställning och alla därefter, utan det är också viktigt att förklara varför man behöver detta avtal. Varje begrepp som ligger eleven nära blir viktigt att förklara på ett riktigt och vettigt sätt. Det räcker inte att säga att arbetsförmedlingen förmedlar arbete, det hörs ju på själva namnet. En slutsats blir att det är viktigt att besöka arbetsförmedlingen den första arbetslösa dagen och att detta är en bra praktisk kunskap att ha med sig ut i arbetslivet. En annan slutsats är att läroböckerna innehåller lite som anknyter till individen. Eftersom vi tidigare konstaterat att läroböcker är normerande och skapar en jämförelsegrund för lärarna och eleverna kanske det inte är att undra på om Unionen ser en ökning av arbetskonflikter hos unga. Detta kan kanske i alla fall vara en av förklaringarna. Skall Unionen informera om något så är det ämnen och begrepp som ligger eleverna närmast. Det är de baskunskaper som de verkligen behöver i ett blivande arbetsliv som skall lyftas fram och som ligger tätt intill individen. Löner, arbetsmiljö, semester och arbetstidsregler är nära begrepp.

En bok kan rada upp begrepp som kollektivavtal, arbetsmiljö, arbetsmiljölagen, anställningsform och uppsägning samt i detalj förklara dessa begrepp på ett initierat och ett ingående sätt. Gör du det inte på ett personligt och intresseväckande sätt tappar du intresset hos eleven. Det är få böcker som lyckas fånga de begrepp som ligger nära individen och samtidigt redovisa dem så att eleven upplever det som intressant och viktigt. Vi har hittat tre goda exempel som vi redovisat i vår analysdel och det är värt att ta efter deras sätt att förmedla kunskap. Den ena är Samspel Sh A som på ett kortfattat och intresseväckande sätt visar på vad ett anställningsavtal är och varför det är bra att skriva ett sådant. Den andra är Kompass Sh A som har en uppgift att skriva ett CV och lämnar med bakgrundsmaterial för att göra ett bra CV. Den sista är Bok och webb som arbetar med anställningsavtalet på ett bra sätt.

Alla är skrivna på ett lätt och resonerande sätt. Samspel Sh A har en luftig och illustrativ layout med mycket bilder och korta koncentrerade brödtexter som ändå är öppna och resonerande. Fakta förmedlas via illustrationer, bilder och via text i tonplattor. I Kompass finns uppgifter som lär in och repeterar det nyss lästa på flera olika sätt. Frågor, uppgifter och olika fall att studera är några av dessa sätt. Bok och webb ger en detaljerad uppgift om anställningsavtal.

Det kan tyckas konstigt att analysera böcker i en snabb föränderlig värld där reflexivitet är det viktigaste verktyget för att fungera när vår omvärld rusar fram likt en Giddensk juggernaut. Vi behöver den reflexiva som it-teknologin erbjuder för att kunna fungera i framtiden. Men vi behöver också den struktur och normering som böcker erbjuder. Båda i en förening ger reflexivitet och en möjlighet till återinbäddning, för att använda Giddens begrepp för att göra något begripligt eller personligt. Man återplanterar helt enkelt viss kunskap i individen för att denna ska kunna fungera på en global och internationell arena i förändring.

Att datateknologin har varit en självklarhet i samhället och i hemmen men inte i skolorna är en stor förlust för flera generationer. Fredrik Svensson skriver i *Pedagogiska Magasinet*⁸⁷ att "Kravet på att snabbt lära om allteftersom samhällsfunktioner, produkter, och sociala mötesplatser utvecklas är så mycket större idag. Internet har ställt om samhället och därmed påverkat skolans uppdrag i grunden". Vi ser ett expertsystem som i sig självt fungerar på ett utmärkt sätt. Men i samspel med andra expertsystem så blir bristerna uppenbara. Det är bara individen som med kunskap och de rätta verktygen kan övervinna klyftan mellan de olika expertsystemen. Att agera reflexivt innebär inte per automatik att man skall agera med hjälp av it-teknologi. I en föränderlig värld kanske man måste ändra på andra saker än vad en teknologi kan erbjuda.

Vår uppdragsgivare är ett exempel på hur en organisation agerar reflexivt. Sammanslagningen mellan Sif och Htf till det nya fackförbundet Unionen är ett reflexivt sätt hanterat en omvärld på ett bättre sätt. Det värsta eller det bästa, beroende på hur man ser det, är att sådana förändringar kommer att krävas av oss alla i en allt snabbare takt. Vi vill repetera hur begreppet reflexivitet förklaras i nationalencyklopedin, (ytterst av lat.) Refle'cto »böja bakåt«, »vrida på«, »kröka sig bakåt«, »omvända«, som (i någon mening) syftar på sig själv.

Våra slutsatser i vår undersökning är att materialet om arbetsliv och arbetsmarknad inte är ett omfattande ämne i våra undersökta läroböcker. Vi kan heller inte se att ämnet är proportionellt till antalet sidor i böckerna. Omfattningen av ämnet är konstant i vårt material. När antalet sidor ökar i en bok ökar inte antalet sidor om arbetsliv och arbetsmarknad. Vid en närmare titt på hur innehållet ser ut och förmedlas kan vi se att det individuella perspektivet får stå tillbaka i vårt material. Det är viktigt att skilja på individuellt material ifråga om kunskaper om arbetsliv och hur dessa personifieras eller återinbäddas i individen. Det finns några få undantag som verkligen ger eleverna direkta och viktiga kunskaper om arbetsliv. Det individuella får stå tillbaka för det samhälleliga perspektivet som är samlat omfattande och tydligt i vårt undersökta material. Detta perspektiv återfinns på ett och samma ställe och det är lätt att bilda sig en uppfattning om arbetsliv ur detta perspektiv. Lite av materialet i detta perspektiv spiller över till det individuella och globala perspektiven. Till sist så är det globala perspektivet omfattande och rikt men inte samlat i vårt material. För att skapa sig en fullständig bild av detta perspektiv måste eleven leta på flera olika ställen i en bok. En uppgift som inte kan klaras av utan hjälp från lärare. Våra läroböcker återspeglar till viss del en verklighet och denna verklighet är stadd i snabb förvandling.

---

⁸⁷ Svensson Fredrik, *Lärare i otakt med tiden i Pedagogiska magasinet* nr 2, 2009 sid 79.

Enligt Giddens teorier så får det individuella och lokala samt det globala och internationella en ökad betydelse i framtiden och de kommer att påverka varandra. Det är det mellanliggande samhällsliga som får stå tillbaka i Giddens teoribygge. Detta är inget som vi kan återknyta till i våra undersökta läroböcker. Det lokala och individuella får stå tillbaka i våra böcker tillsammans med det otydliga globala perspektivet. Det finns undantag och det i läroböckerna som oftast är av färskast datum. Det mellanliggande samhällsliga är det som tar störst plats och som syns tydligast i vårt material. En slutsats här blir att våra läroböcker måste bli tydligare med vad eleven behöver för kunskaper i arbetslivet. Vi kan se att för det första måste baskunskaper om anställningsavtal, semester, löner, kollektivavtal och arbetstider personifieras in i elever. Med Giddens ord återinbäddas. Dessa baskunskaper måste vara intressanta och nyttiga för elevens framtida vardagsliv. Att träna på att skriva CV är en sådan baskunskap. För det andra måste internationellt och globalt arbetsliv återknytas till hur dessa påverkar det lokala och individuella arbetslivet.

Det måste bli tydligt att det är möjligt för en individ att jobba i hela EU, i alla fall lika tydligt som det är viktigt i våra läroböcker, att vi förhindrar annan arbetskraft att komma in i EU via schengenavtalet. Här blir praktiska detaljer som en arbetstagare behöver på en internationell arbetsmarknad viktiga. Hittar läroböckerna sådana praktiska kunskaper kan ämnet göras intressant för individen. För det tredje så måste läromedlen gå från ett faktaredovisande förmedlande till ett mer personifierat och faktaredovisande förmedlande. Materialet i böckerna måste bli mer intresseväckande och eleverna måste kunna hitta praktiskt nyttiga bitar, dels för att förstå nyttan med ämnet och dels för att ta med sig baskunskaper ut i arbetslivet. Det går att förmedla semester och semesterlön via semesterlag så att detta personifieras hos eleven.

Rekommendationer

Redan i vårt urval av undersökningsmaterial visar sig en av våra rekommendationer till Unionen. Då vi har valt att bara undersöka läroböcker till gymnasieskolan blir också vår rekommendation att koncentrera all vidare kommunikation till gymnasieskolan och dess elever. Kommunicera mindre men tydligare och skarpare är ett råd som Falkheimer och Heide ger i den bok vi refererar till. Gymnasieskolans elever är närmast en arbetsmarknad och det är här som kommunikationsinsatserna behövs mest.

Eftersom vi hittat mest material om arbetsmarknad i gymnasiet läroböcker om samhällskunskap kurs A och denna läses först av alla kurser i samhällskunskap ser vi här en brist och en rekommendation. Att läsa om arbetsliv och arbetsmarknad tidigt i årskurs 1 på gymnasiet gör att kunskaperna om detta har bleknat när det är dags att ge sig ut i arbetslivet. En repetition av något slag i årskurs 3 kanske vore det rätta att göra. Ett projektarbete som erbjuds skolan eller en arbetsmarknadsdag med föreläsningar, utställningar och debatter ihop med andra parter på arbetsmarknaden på plats i skolan. Vi rekommenderar samtidigt att Unionen tar hjälp och stöd hos andra kollegor av arbetsmarknadens parter och blir en aktiv partner som tillsammans med dessa arbetar mot gymnasieskolan. Det viktiga är att man lyssnar av sin omgivning och agerar efter det man kan höra.

I det arbete som riktar sig till skolorna blir avsändaren viktig. Nu menar inte vi Unionen som avsändare utan den som verkligen uttalar det som Unionen står för. Denne talesperson skall ligga så nära ungdomarna som möjligt är. Denne talesperson har en större förståelse för ungdomars värld, språk och verklighet. Denne talesperson blir trovärdigare. Utbilda därför ungdomsrepresentanter på samma sätt som metall gör och låt dessa göra det praktiska arbetet och fokusera på de verkliga händelser eller fall som har kommit Unionen till del.

Det är verkliga berättelser som fångar och kan ungdomarna identifiera sig i dessa berättelser blir Unionen mer trovärdig. Vi har inga tekniska rekommendationer mer än att vi vet att Unionen redan finns på nätet⁸⁸ och att detta går att utveckla. Vi anser att det lokala perspektivet, alltså det som ligger ungdomar och elever nära är ett viktigt perspektiv. Man måste alltså finnas nära eleverna i alla avseende.

Alla våra rekommendationer ligger i linje med den reflexiva kommunikativa tanken och eftersom det lokala och globala ökar i betydelse så ser vi att Unionen redan är en reflexiv organisation. Sammanslagningen mellan Htf och Sif till Unionen är i sig en reflexiv handling. För att förbättra en redan reflexiv organisation ser vi det som en nödvändighet att Unionen börjar agera mer lokalt mot elever i skolan. Det lokala ansvaret att informera på skolorna måste bli ett officiellt beslut som Unionen tar. Här kan man ta hjälp av Tco:s centrala webbverktyg⁸⁹ och samtidigt göra detta mer synligt för elever.

Den reflexiva kommunikationstanken bygger på att man lyssnar in omgivningen till organisationen och denna uppsats ser vi som ett första steg i detta lyssnande. Nästa steg kan bli att ta den kunskap som vi redovisar här och intervjua lärare och elever om hur arbetslivet förmedlas på gymnasiet. Vi rekommenderar Unionen att lyssna av skolans värld samtidigt som informationsarbetet ut i skolorna startas upp. Att se denna undersökning av innehåll i våra läroböcker som baskunskap är en väg att gå. Denna går att ta med sig i vidare undersökningar eller kontakter med lärare och elever. Dessa undersökningar kan vara enkäter eller intervjuer för att skaffa mer kunskap om undervisning av arbetsliv och arbetsmarknad i den svenska skolan. Kunskap som gör att Unionen kan vässa och skärpa till sin information till skolan.

---

⁸⁸ www.unionen.se/Templates/page_42826.aspx

⁸⁹ www.facketforansdras.nu, 20090525

Referenser och undersökningsmaterial

Undersökningsmaterial

- Almgren Hans, Höjelid Stefan, Nilsson Erik, *Reflex samhällskunskap A bas*, Gleerups, 2005.
- Almgren Hans, Höjelid Stefan, Nilsson Erik, *Reflex samhällskunskap A plus*, Gleerups 2004.
- Andersson Ulf B, Heaver Sandra, Lundén Ola, Lindelöv Sofia, Matsson Emil, Sparén Ann, Skoglund Svante, Waje Lennart, Wedbjer Olga, Öberg Jens, *Bok och webbsamhällskunskap A*, Bok och webb, 2006
- Andersson Jan-Olof, Andersson Anna, *Exposé Aktiv samhällskunskap A*, Liber, 2004
- Andersson Mats, Arlt Michaela, Deniz Fuat, Engelbrekt Kjell, von Hofer Hans,
- Lagergren Wahlin Fredrika, Lidskog Rolf, Svensson Annika
Tham Hen, *Exposé Samhällskunskap AB*, Liber, 2009
- Bengtsson Bengt-Arne, *Z-basic*, Liber, 2000
- Bengtsson Bengt-Arne, *Z-zigma Samhällskunskap A+B+C*, Liber, 2003
- Bengtsson Bengt-Arne, *Z-konkret*, Liber, 2006
- Bengtsson Bengt-Arne, *Z-classic*, 2 dra upplagan, Liber, 2007
- Bengtsson Bengt-Arne, *Z-futura Samhällskunskap A+B*, Liber, 2008
- Bergström Per, *Möt A kursen*, Studentlitteratur, 2002
- Bolin Krister, Nohage Lars, *Forum A plus*, Bonnier utbildning, 2006
- Bolin Krister, Nohage Lars, *Forum A bas*, Bonnier utbildning, 2007
- Bolin Krister, Nohage Lars, *Forum ABC*, Bonnier utbildning, 2007
- Cronlund Katri, *Attityd Samhällskunskap A*, Bonnier utbildning, 2003
- Eliasson Maria, Nolervik Gunilla, *kompass till Samhällskunskap A*, Gleerups. 2007
- Eriksson Johan, *Samspel samhällskunskap A*, Bonnier utbildning, 2009
- Ferrarini Tommy, *Samhälle.nu samhällskunskap BC*, Natur och kultur, 2004
- Höglund Björn, *Samhälle.nu samhällskunskap A*, Natur och kultur, 2003
- Höglund Björn, *Samhälle.nu samhällskunskap A+*, Natur och kultur, 2004
- Lundberg Frank, Olsson Lars, *Aspekt 2007*, Interskol förlag AB, 2007
- Nilzon Madeleine, *Mittpunkt samhällskunskap A*, Studentlitteratur, 2007
- Palmqvist Christer, Widberg Hans Kristian, *Millennium samhällskunskap A*, Bonnier utbildning, 2007
- Palmqvist Christer, Widberg Hans Kristian, *Millennium samhällskunskap ABC*, Bonnier utbildning, 2007
- Rundblom Gunilla, Berg Leif, *Samhällskunskap AB*, Aros AB, 2004

Tryckta referenser

Dahlqvist Tilde, *Att dölja en konflikt – en ideologkritisk analys av jämställdhet i gymnasieskolans samhällskunskapsböcker*, Centrum för genusvetenskap, Lunds universitet, 2005

Dickson H, Eriksson S, Håstad E, *Samhällskunskap för gymnasiet*, Nordstedts, 1962

Drotner Kristen, Jensen Klaus, Paulsen Ib, Schrøder Kim, *Medier och kultur*, Studentlitteratur, 1996

Englund B, *Lärobokskunskap, styrning och elevinflytande*. I *Pedagogisk forskning i Sverige*. Årg 4, nr 4

Engström Susanne, Selander Staffan, Åkerfeldt Anna, *Kreativa eller förförda? – Om elevers användning av digitala läromedel*. I *KRUT – kritisk utbildningstidskrift 123-124*, Göteborg, 2006

Falkheimer Jesper, Heide Mats, *Reflexiv kommunikation – nya tankar för strategisk kommunikation*, Liber, 2003

Giddens Anthony, *En skenande värld*, SNS förlag, 1999

Giddens Anthony, *Modernitetens följder*, Studentlitteratur, 1996

Giddens Anthony, *Modernitet och självidentitet*, Daidalos, 1997

Giddens Anthony, *Sociologi*, Studentlitteratur, 2003

Gripsrud Jostein, *Mediekultur och mediesamhälle*, Daidalos, 1999

Hadenius S, Weibull L, *Massmedier – en bok om press, radio och tv*, Albert Bonnier Förlag, 2003

Korsell I, *Vad menas med läromedel*, I *KRUT – kritisk utbildningstidskrift 123-124*, Göteborg, 2006

Läraryrket, *Lärarens handbok*, 2004

Läraryrket, *Lärarnas tidning – temanummer om läromedel*, nr 6 2009

Palm Lars, *kommunikationsplanering – en handbok på vetenskaplig grund*, Studentlitteratur, 2006

Selander S, Forsberg A, Romare E, Åström T, *Bilden av arbetsliv och näringsliv i skolans läroböcker*, Stockholm, 1992

Skolverket, *Läromedlens roll i undervisningen*, Rapport 284, 2006

Skolverket, *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet*, LPO 94, 1994

Skolöverstyrelsen, *Läroplan för grundskolan 1980*, Liber utbildningsförlag, 1980

SOM-rapporten 2008:19, *Svenska trender 2007*, SOM-institutet, Göteborg, 2008

SOU 1990:44, *Demokrati och makt*, 1990

Stiernlöf S, *Samhälle för oss. Samhällskunskap för högstadiet*, Sparfrämjandet, Brevskolan, 1984

Svensson Fredrik, *Lärare i otakt med tiden i*, Pedagogiska magasinet nr 2, 2009

Viklund Ulf, *Jobba – arbetsliv och arbetsmarknad*, Liber, 2009

Icke tryckta referenser

www.facketforansdras.nu	20090525
www.unionen.se	
www.skolverket.se	
www.skolverket.se , <i>Grundskoleförordningen 24§</i> , 1997:559	20090401
www.skolverket.se/sb/d/468#paragraphAnchor2	20090514

Bilaga 1 - Kodschema Samhällskunskapsböcker Gymnasiet

Allmänna variabler och andelar av

Variabel	Label	Value
V1	Namn	Text: Namnet på läroboken
V2	Typ	1= Samhällskunskap A 2= Samhällskunskap A+annan 3= Samhällskunskap Bas 4= Samhällskunskap B eller C
V3 pagineringen	Totala antal sidor	Skriv in siffra. Den siffra som i boken nämner sist.
V4 sidor	Arbete antal sidor	Gå efter innehållsförteckning. Halva avrundas uppåt.
V5 sidor	Globalt antal sidor Internationellt	Gå efter innehållsförteckning. Halva avrundas uppåt.

Förekomst av begrepp med stor individuell betydelse

Variabel	Label	Value
V6	Semesterlön Semesterersättning	0= ingen förekomst 1= förekomst
V7	Anställningsavtal	0= ingen förekomst 1= förekomst
V8	Arbetsmiljö Arbetsmiljölagen	0= ingen förekomst 1= förekomst
V9	Lagen om anställnings- Skydd.	0= ingen förekomst 1= förekomst
V10	Kollektivavtal	0= ingen förekomst 1= förekomst
V11	Lokala avtal Lokala förhandlingar	0= ingen förekomst 1= förekomst
V12	Arbetslöshet	0= ingen förekomst 1= förekomst
V13	Uppsägning	0= ingen förekomst 1= förekomst

V14	Avsked	0= ingen förekomst 1= förekomst
V15	Arbetslöshetskassa Explicit begrepp	0= ingen förekomst 1= förekomst
V16	Anställningsform	0= ingen förekomst 1= förekomst

Förekomst av begrepp med stor nationell betydelse

Variabel	Label	Value
V17	Den svenska modellen	0= ingen förekomst 1= förekomst
V18	Avtalsrörelse	0= ingen förekomst 1= förekomst
V19	Fackföreningar (Metall, lärarförbundet)	0= ingen förekomst 1= förekomst
V20	Centrala arbetsgivarorganisationer	0= ingen förekomst 1= förekomst
V21	Saltsjöbadsavtal	0= ingen förekomst 1= förekomst
V22	Strejk	0= ingen förekomst 1= förekomst
V23	Centrala Arbetsstagarorganisationer (TCO, SACO, LO)	0= ingen förekomst 1= förekomst
V24	Unionen	0= ingen förekomst 1= förekomst
V25	Sif	0= ingen förekomst 1= förekomst
V26	Svenskt näringsliv (org)	0= ingen förekomst 1= förekomst
V27	Arbetsförmedlingen	0= ingen förekomst 1= förekomst

Förekomst av begrepp med internationell betydelse

Variabel	Label	Value
V28	Global arbetsmarknad Internationell	0= ingen förekomst 1= förekomst
V29	EU:s inre marknad Fria marknad	0= ingen förekomst 1= förekomst
V30	Multinationella företag Transnationella	0= ingen förekomst 1= förekomst
V31	Internationella fackförbund	0= ingen förekomst 1= förekomst

Allmänna variabler

V32	Förlagsnamn	Text
V33	Utgivningsår	Text

Bilaga 2: ECA – mall

Individens arbetsliv

Ställer texten frågor om arbetslivet till eleven? (Instuderingsfrågor)

Ställer texten öppna frågor om det personliga arbetslivet?

Hur tar böckerna upp arbete ur ungas perspektiv?

Vad säger böckerna om arbetslöshet?

Diskuteras olika arbetsformer?

Diskuteras förändringar på arbetsmarknaden?

Hur förklaras begreppet lön för eleven? Finns semesterlön, brutto- resp nettolön med?

Diskuteras individens möjligheter för ett internationellt arbetsliv på en global arbetsmarknad?

Samhällets Arbetsliv

Hur beskriver boken arbetsmarknadens parter?

Vad säger boken om begreppet "den svenska modellen"?

Vilka lagar om arbetsmarknaden lyfts fram i boken?

Hur och vad säger boken om Strejk och lockout?

Vad sägs om lönebildning, lönespiral och inflation?

Ställer texten öppna frågor om den svenska arbetsmarknaden?

Vilka fackförbund och arbetsgivarorganisationer lyfts fram i texten?

På vilket sätt beskrivs begreppen centrala och lokala avtal?

Hur beskrivs arbetsförmedlingen i materialet?

Internationellt arbetsliv

Ställer texten öppna frågor om den internationella och globala arbetsmarknaden?

Hur omtalas EU:s inre marknad och yttre Schengengräns?

Vad och på vilket sätt nämner texten den globala ekonomins påverkan på indivens arbetsliv?

På vilket sätt nämns FN som en global aktör?

På vilket sätt förklaras globala ekonomiska förändringar och dess påverkan på arbetsmarknaden?